

quario, per N. Fontanam in mss. allegato apud A Puricellum pag. 15, « Arialdi ex Alciata gente sepulcrum » indicare dicitur; et addere, «cujus con- ciones, disputationes, necem, miracula, Arnulfus historicus Mediolanus descripsit. » Sed quoniam Arnulfus iste fuit, sicuti vidimus, periniquus «Arialdo, » non est verosimile quod ille seorsim a sua Historia, qualem diximus, Vitam sancti voluerit scribere, licet ad extremum emendatus et reconciliatus Ecclesie; cum ne tunc quidem dimoveri potuerit quin sentiret sanctos prælaudatos bonam causam minus bene discreteque egisse, adeoque nec in morte sic obita laudandos. Ut ut est, ejus non potest esse Vita, quæ Puricello facit librum tertium, et quo in adnotatis frequenter utemur. Præterquam enim quod ubique sanctorum acta probet vehementer, sese indicat auctor scripsisse post annum 1100, quando de ecclesia Rozonis loquens addit, « quæ nunc dicitur S. Sepulcri, » quod nomen illa primum assecuta tunc est. Plura in hanc rem congerit Puricellus in præfatione ad istum lib. III, censetque ex stylo eam esse « Landulfi, a S. Paulo » dicti, « Junioris » per nos appellandi, qui lecta accurate Vita per Andream scripta (hanc autem legisse Arnulfus vix potuit, nedum et tam contraria prius scripsisse quin postea distinctius retractaret) eandem redegerit in com-

pendium, quædam paulo mellus ordinans et supplens ex eadem scientia, et suos tunc etiam Annales scribens, in appendice nobis potissimum sequendos.

8. Idem Alciatus aliam Vitam « S. Arialdi » vel scripsit vel scribere inchoavit. Superest enim ejus initium, quod Puricello facit libri I caput 12, sicut illud hic habuit, suppeditatam sibi a Matthæo Valerio; Carthusiæ Papiensis priori, et simili prorsus exemplo vidit in musæo Aloysti ab Ecclesia, quondam secretarii Urbani. Hoc quoque fragmentum, adnotatis nostris insertum, lector inveniet: uti etiam quædam « Petri Azarii, » viri, ut apparet militaris, qui anno 1456 militiæ reformandæ adhibitus Annalium Mediolanensium opus, quale apud Carthusiæ priorem prælaudatum servabatur in mss. perduxit ad annum 1402 plane grandævus. Reliquos auctores, quorum loca ac testimonia implent librum I Puricelli, communem « SS. Arialdo et Herlembaldo » (quam aliqui « Arembaldum, Herenbaldum » et « Heribaldum » nominant) videsis apud ipsum. Vide etiam ejusdem librum quartum; qui unius quidem « Herlembaldi Vitam » profitetur dare, sed revera historiam continet totius schismatis quod sæculo XI Ecclesiam laceravit, Cadaloo et Guiberto in antipapas elevatis, per rebellem Ecclesie Henricum ejus nominis regem IV, imperatorem III.

SANCTI ARIALDI VITA

Auctore B. ANDREA Vallumbrosano, sancti discipulo.

PRÆFATIO.

1. Præcepisti, venerande Pater Rudolfe, ut beati martyris Arialdi passionem describerem. Quod licet facere conatus sim (in veritate, non pro humilitate sola, ut plerique sapientes solent, loquor), quidquid in ea est quod conveniens sit, etiam in ipsa verborum compositione, non meæ sapientiæ, quæ sic est parva ut pene sit nulla, sed soli Dei gratiæ, meritisque ipsius, atque tuæ orationi tribuo. In qua sciat, eam quicumque legerit, me prorsus nihil dixisse nisi quod viris certis narrantibus didicerim, a marchione videlicet, ipsius germano fideli, vel a Bonovisino ejusdem fidelissimo famulo, qui ei a cunabulis est famulatus similiter, imo de quibus tot existere possunt testes quot illo in loco cum ætate perfecta sanoque sensu sunt homines.

2. Verum, per totum hunc libellum, meum nomen celetur, qui talis sum ut magis conveniat nesciri quam sciri, cui jure congruit illud Isaïæ: « Claude, inquit, ostium tuum, et absconde te post illud, donec transeat ira Domini (Isai xxvi, 20); » tum vero no-

men in ejus fronte habeatur; quoniam, velis nolis, super candelabrum, ut omnibus luceas, te posuit Christus; quatenus, is qui scripsit si ignoratur, ad quem scriptus est non ignoretur. Porro quia in hoc plura sunt in verbis et factis ædificationi utilia, duodecim monasteriis quibus te supernus Judex proposuit, oro ut ad legendum tribuas, quatenus, dum audierint, in defensione veritatis, quod alii nostro in tempore dixerunt et perpessi sunt, accendantur et ipsi ut talia dicant, et, si necesse fuerit, pro eadem veritate similia patiantur.

CAPUT PRIMUM.

Arialdi natales, institutio, prima contra clerum incestum concio.

3. Licet ~~jura~~ sic tenex sit mundus ut jamjamque vicinus ejus cernatur occasus, tamen quia ab universis mortalibus ignoratur quando finiatur, libet novorum constantiam sanctorum, supparem antiquorum, sævitiamque perfidorum qui eos usque ad necem, nostris temporibus imoque nostris sub ocu-

lis, persecuti sunt, scriptis tradere atque posteris ad eorum ædificationem intimare.

4. Igitur in Cutiaco (1) quodam vico, inter Mediolanum Comumque sito, milliario vigesimo distante a majore, quinto vero a minore [civitate], ut vulgari fertur opinione, Bezo quifam cum Beza sua uxore exstitit, nobiles (2) utrique natione, sed nobiliores probitate. In quorum profecto laude parumper immorari ex sanctorum gestis quamplurimis instrui-mur, et cuncti scimus liberiolem fore laudem celsi ædificii, si certitudo manifesta habeatur firmi ipsius fundamenti. Hi namque causam reprobatorum, quæ est rapacitas, tam exosam habeant, ut inter cætera eorum bona, cum in servis equisque nimis abundarent, nullus erat audax ex ipsis servis qui manipulum quidem vi furtimve alienæ segetis raptum deferre auderet equis coram eisdem. Porro superbiam, quæ est causa diaboli, ita exsecrabantur ut, cum libere modis omnibus suis vicinis imminerent atque a nemine eorum si nollent, constringi possent; ceu essent ex illorum minimis, sic se ultro subdebant ipsorum omni justæ conventioni.

5. Verum quoniam unicuique parum est non agere prava nisi in bonis operibus exercitationem ponat, pauperum infirmorumque necessitati intendebant, ut ex vicinis nemo, infirmitate oppressus, in strato jaceret qui a Beza memoria digna non visitaretur, et suis, si egeret hujusmodi, substantiis non aleretur. Præterea in cæterorum orphanorum egenorumque beneficiis, quæ illis sedule impendebat, Deo et hominibus ejus vita sic erat grata ut ipsi pau-

peres invicem conferrent, dicentes: Si hæc obierit, profecto nobis vivere non expedit. Hoc quippe exercitium sanctæ actualis vitæ, per multorum curricula annorum, in venerabilis Beza natorumque ejus desudatione, viro ipsius jam defuncto, egomet vidi cæteraque perplura ædificationi congrua. Quæ ideo prætermitto, quia velociter ad ea quorum causa hoc opus assumpsi venire concupisco.

6. Huic utique, sicut illius relatione didici, nocte quadam dormienti, ejus adhuc vivente viro ex quo tunc in utero habebat filium, admirabile lumen in visione, ceu solis meridiani splendor, desuper illuxit; cujus claritas, omnibus tenebris ab ea expulsis, totam domum, ubi erat jacens, implevit. Mane autem facto, insolitam secum visionem admirans, antiquis matronis pandit; a quibus protinus audit habere se in utero infantem sexus masculini, meriti-que futurum celsi. Quem cum enixa est, aplo præstolato tempore, Arialdum vocant, clericum faciunt, scholis diligenter eo usque tradunt quousque provinciales magistri qui eum possent instruere deficiant. A quibus cum per tempora, ut scholaribus moris est, reverteretur (sicut a matre ejus jam sæpe dicta cognovit) et puellar ipsius ornatiores more solito nitidioresque se ejus vultui præsentarent (3), quemadmodum esset videre, sic exterminabat a sua facie, dicens: Captio hæc est Satanæ. Indesinenter denique, in diversis terris, scholasticis se studiis tandiu tradidit, donec optime tam liberalium quam divinarum litterarum haberet scientiam simulque ætatem perfectam (4).

(1) Landulfus Junior, « loca » in « Cuzago, prope Canturium, » vulgo « Cantu, » quod notatur in tabulis, istud non item. Alciatus « Cucciacum » nominat « sub Canturiensi præfectura, » triplo propius Como quam Mediolano, inter Lambrum et Muram fluvios.

(2) « Nobilibus parentibus de Alzates, » quo nomine invenitur vicus 6, p. m. ultra Novariam; alii familiæ nomen faciunt, et « Alciatus » Latine reddunt; sed prælaudatus Alciatus in fragmento Vitæ, Andræe verbis contentus, tacere id maluit, an quia gentilem suum « S. Arialdum » non audebat asserere? At postea id fecit in Antiquario suo, allegatum. 7 Comm. prævii, de « Alciata gente » eum fuisse, dicens: Verum hæc verba fortassis Fontanæ sunt; et oportet non admodum nobilem fuisse, de quo ait Senior Landulfus, quod « Landulfum, » majorem Canonicum « sibi prævidit applicare quasi generosiorum, » quia ipse « erat humiliter natus; » quia in re, credo, noluisse mentiri scriptor ille, licet subinde minime verax, cum « agitur » de causa clericorum quam tuetur contra sanctum. Igitur qui in prologo attribuitur sancto germanus « Marchio, » eum reor ita dictum proprio nomine a baptismo, non autem appellativo a dignitate æque ac alium, quem apud Puricellum pag. 237 ex Arnulfo legitimus ab alta rupe præcipitatum. Diamans Marinonus, in m. s. De originibus urbis et familiarum Mediolanensium, apud Puricellum lib. 1, cap. 12, nomen ab « Alcalio » regis Æoliæ filio, Hippodamiæ proco, vel ab « Aleo, » Herculis avo pet. i, quæ pro deridiculis habuisset, credo, eruditissimus Alciatus, si legere potuisset; hic tamen, nescio ubi vel quo modo, dicitur « Alciato regie stirpis fidem facere. » Italice « Alzatus » idem est quod « elevatus; » unde « rialzare, »

est « elevare, » quod satis esse ad verum nominis etymon reor. obligatis fabulis.

(3) Landulfus Junior: « Vidit sorores in lascivo habitu cum matre: » Quod hujus probitati non satis convenit; potuit tamen puellis suis, et, si quas habebat, filiabus plus ornatus indulgere mater, qui tamen lascivus non esset.

(4) Alciatus, « Prius, » inquit, « dedit operam omnibus liberalibus studiis, in quibus, ut tempora erant, multum profecit. Perierant enim ea tempestate, et assiduis bellorum tumultibus, et ira Dei, bonæ literæ, nullaque gymnasia per omnem Italiam habebantur; quapropter in Galliam ad Parisiorum academiam se contulit; in eaque duntius versatus, magnum nomen consecutus est. » Sic etiam Landulfus Junior, in Monum. Ambros. pag. 530, dicit Olricum vice dominum Mediolanensem, et Anselmum de Pusterla « Leodunum 1, » Laudunum Galliæ inisse, « ad præcipuum magistrum Anselmum de Monte, » audiendum, quibus gratum fuerit ipsummet Landulfum secum ducere. « Et tradunt, » inquit Alciatus de S. Arialdo, « in divinarum rerum professione, quam theologiā vocant, tantum profecisse ut omnes collegas post se relinqueret. Dialecticam vero, quam doctrinæ superficiem quamdam appellabat, contempsit magis quam ignoravit. » Landulfus Senior ei infensus, apud Puricellum quasi ingratitude sanctum arguit, dum ait, pag. 179, quod « pænes Guidonem autistitem multis solus delictis, multique cumulat honoribus, dum litterarum vacaret studio, severissimus est divinæ legis factus interpres, dura exercens in clericos solus judicia. »

7. Erat enim tunc ordo ecclesiasticus in tot erroribus seductus, ut ex illo vix quispiam existeret qui in suo loco veraciter reperiri posset. Nam alii, cum canibus et accipitribus hinc illucque pervagantes, suum venationi lubricæ famulatum tradebant, alii vero tabernari, et nequam villici, alii impii usurarii existebant, cuncti fere cum publicis uxoribus sive scortis suam ignominiosè ducebant vitam; omnesque, quæ sua erant, non quæ Christi, quærebant. Nam, quod sine gemitu dici vel audiri nec potest nec debet, universi sic sub Simoniacâ hærési tenebantur impliciti, quatenus a minimo usque ad maximum nullus ordo vel gradus haberi posset nisi sic emeretur quomodo emitur pecus. Et, quod est nequius, nemo tunc qui tantæ perversitati resisteret apparebat; sed, cum lupi essent rapaces, veri putabantur esse pastores.

8. Ad quorum nimirum perversitatem detegendam et corrigendam, Mediolanum, ubi hæc iniquitas tanto erat copiosior quanto urbibus cæteris ipsa est populosior, a Deo procul dubio præfatus missus est Arialdus, divinis, ut prædiximus, legibus bene eruditus. Qui ingressus urbem (5), populum pene universum, ad ejus verba confluentem, fari sic adorsus est: « Volo, dilectissimi, vobis dicere, in nostri sermonis exordio, quæ scire vos scio, ut paulatim sic vos introducam ad ea quæ nescitis et vobis scire magnopere necessaria sunt. Veraciter credo vos nosse humanum genus usque ad Christi Domini nostri adventum cæcum fuisse, non oculis corporis sed cordis. Quod ideo erat cæcum, quoniam quod erat falsum credebatur verum, dicens lapidi lignoque et metallo: Deus meus es tu. Cujus cæcitati ut miseræ in tantum summa Lux et æterna compassa est, per quam omnia facta sunt, et in qua universa consistunt, ut non ad hæc a cordibus hominum auferendam angelum mitteret, sed per semetipsam de cælo descendit, carnem assumpsit, et, ut eam ab hominum cordibus penitus expelleret, usque ad crucis mortem libenter accessit. Qui in diebus carnis suæ homines tot de mundo elegit quot sufficere ad universitatis illuminationem ante sæcula posse prævidit. Quos, omnibus falsitatis tenebris ab eorum cordibus expulsis, æterna luce illuminavit eosque per mundum universum misit, et lucem, quam acceperat, ubique deferre præcepit sicque ad Patrem a quo venerat rediit.

9. Hæc quippe summa et æterna vivaque Lux duas in terra causas reliquit, in quibus omnes qui

(5) « Varisii, ubi morabatur » Arialdus, coeptam prædicationem, ait uterque Landulfus, neque id negat Syrus, infra num. 84, Est autem « Varisium, » inter Angleriam et Comum, ad 40 fere p. m. distans Mediolano, nostra ætate, a Dominicæ Passionis mysteriis, vicino in monte expressis, celebratissimus religione locus, Canturio propinquus intervallo 10 milliarium aut eo amplius: Alciatus ibi habitasse sanctum non dicit, sed eo « pro tempore recēnisse, » quod imparem adhuc se crederet factioni improborum sacerdotum. Uterque Landulfus Arialdum tunc ait « ex decumanis canonicis » fuisse.

erant illuminandi illuminarentur, et usque in finem sæculi semper permanerent lucidi; tam isti qui adhuc erant illuminandi quam qui jam fuerant illuminati. Vultis nosse eæ res quæ fuerunt? Verbum scilicet Dei et doctorum vita. De Verbo autem Dei, quod lux sit, non meum, sed Psalmistæ audite testimonium: « Præceptum, inquit, Domini lucidum, illuminans oculos (Psal. xviii, 9); » et item: « Lucerna pedibus meis verbum tuum (Psal. cxviii, et 105.). » De vita vero doctorum, quod esse debeat lux in verbis suis, ipsa per se Veritas aperte manifestat: « Vos, inquit, estis lux mundi (Matth. v, 14), » et protinus addidit: « Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui est in cælis (Ibid., 16). » Ex his itaque unam idem Dominus posuit ante illos, aliam ante vos. Hi vero, quibus scientiam Scripturæ dedit, sibi que ad ministrandum elegit, ut ad lumen verbi sui lucidi semper viverent, constituit; et, ut eorum vita esset vestra lectio, qui litteras nescitis, ordinavit. Sed, inimico humani generis insidiante, pariterque nostra negligentia et peccato operante, illi, se convertendo retrorsum, perdidit suam; vos autem lucem perdidistis vestram.

10. Verumtamen, ut securius vos idem inimicus deluderet, qui societatis ab eis abstulit veritatem, eis promisit in exteriori habitu sanctitatis habere similitudinem, quod gemens dico, non ad vestram ignominiam, sed ad cautelam. Nonne ad eandem cæcitate estis reversi, pro qua ab hominibus auferenda Christus de cælo misericorditer descendit? Sic enim ideo humanum genus ante ipsius adventum, ut diximus, erat cæcum, quia sumebat pro vero mendacium; quicumque nunc opus simile facit, nonne causam eandem incurrit? Nam sicut illi decepti lapides et ligna credebant deos, ita vos vestros sacerdotes putatis veros, quos incunctanter esse constat falsos. Unde hoc scire possumus? Vultis nosse unde? In tenebris sumus: ut hoc patenter cognoscamus, ad lucem eamus. Ad quam lucem? Ad Verbum videlicet Dei. Ecce Christus dicit: « Qui mihi ministrat, me sequatur (Joan. xii, 26). » Quod est aperte dicere: A nemine quippe mihi ministratur nisi ab eo qui me sequitur. Vestrorum vitam sacerdotum scio vos nosse: et quo Christus pergat, et quid dicat, audite, atque tunc plenius cognoscetis utrum isti sint ejus ministri, an ipsius potius adversarii. Ecce Christus clamat: « Discite a me quia mitis sum et hu-

Tales autem nunc vocari « canonicos titulares, » docet Puricellus in monumentis Ambrosianis; alibi « canonici ei minores » seu « vicarii » vocantur, prout distincti a « majoribus » seu « ordinariis. » In dissertationibus vero Mazarianis, pag. 444, idem Puricellus docet « decumanos » istos « numero centum » fuisse « distributos in undecim ecclesias collegiatis, et alias decem capellas. » Et sic ipse « Arialdus, » jurans in verba S. Petri Damiani, incipit: « Ego Arialdus, dictus Diaconus de capella Mediolanensis archiepiscopi; » ubi « S. Arialdum » intellige cæteris præire exemplo.

milis corde (*Matth.* ii, 29). » Et iterum de se dicit : « Filius hominis non habet ubi caput reclinet (*Luc.* ix, 58). » Et item : « Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum caelorum (*Matth.* v, 3). »

11. E contra vero, ut inspiciatis, vestri sacerdotes, qui effici possunt ditiores in terrenis rebus, excelsiores in ædificandis turribus et domibus superioribus, in honoribus, in mollibus delicatisque vestibus pulchriores, ipsi putantur beatiore. Et ipsi, ut cernitis, sicut laici, palam uxores ducunt; stuprum, quemadmodum scelesti laici, sequuntur, atque ad nefandum hoc opus patrandum tanto sunt validiores quanto a terreno labore minus oppressi; videlicet viventes de dono Dei. Christus autem in suis e contra ministris tantam munditiam quærit et exoptat ut non solum in opere, verum etiam stupri scelus damnet in corde, dicens : « Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, jam mœchatus est eam in corde suo (*Matth.* v, 28.) » Redite, dilectissimi, ad corda vestra, redite : et sumere verum, falsumque respuere discite. Nam conatus sum reos reducere ad suam lucem; sed nequivi. Ut enim vos ad vestram reducam, huc ideo veni; et hoc aut fecero; aut pro vestra salute paratus sum animam meam tradere gladio. Hæc et hujuscemodi complura vir Dei dum diceret, in verbis ejus plebs fere universa sic est accensa ut, quos eatenus venerata erat ut Christi ministros, damnans proclamaret Dei hostes, animarumque deceptores.

CAPUT II.

Arialdus, socium Landulfum nactus, Romam abit, et ambo injuriis impiorum vexantur.

12. Factum est autem, dum agerentur hæc, de medio multitudinis surgens quidam clericus, nomine Landulphus (6), de urbanis excellentibus tam ordine quam natione, nimis potens in voce et sermone, silentium petiit. Quo concesso, hujusmodi latiferram vocem prompsit : Gratias, inquit, coram vobis omnipotenti Deo ago, qui nunc me ea audire permittit, unde meum cor per innumera tempora ignescit. Nam olim hæc sciens dolensque, ideo tacebam, quoniam cum quo ea dicerem non habebam. Nunc vero, domine Arialde charissime, quia Dei donum te dedit mihi, scito me ab ipso collatum tibi, et exinde quidquid hac de re dixeris fecerisve, me facere et dicere, et me meam animam, sicut tu professus es tuam, pro salute fratrum ponere esse paratum, incunctanter te nunc reddo securum. Po-

(6) Landulfus Junior, « Landulphum de Cottis, Levitam ordinarium Mediolanensis Ecclesie, » appellat. Alciatus primum utriusque congressum Varesio ascribit, latiusque sic deducit. « Vigebat tum in urbe magnæ existimationis vir Landulphus, primoris ecclesie ordinarius, et perquam eloquens in concionibus, populo gratissimus. Huic Ariald. veteris amicitia junctus fuerat, quapropter secum congressus, multa de Vidone [archiepiscopo,] plurima de sacri ordinis nimia licentia queritur, populorum etiam et omnium interesse ut meliores fierint. Landulfus causæ non defuturum spondit, et ausurum, ubi rem ex voto succedere posse cognovisset. Interim Arialdus ipse per vias et conciliabula concio-

pulus jam fidelis hæc audiens, in Dei laudem crescens, hilarescit, pars adversa tabescens deficit; Dei vero famulus Arialdus, oculis ac manibus sursum erectis, omnium bonorum Largitori iæmensas ac debitas reddit gratias.

13. Denique post hæc quidam laicus surrexit alius, nomine Nazarius, officio monetarius, cujus vita valde erat ab omnibus laudabilis, licet conjugalis, qui silentium petiit. Quo accepto, coram omnibus tale responsum dedit : Domine Arialde, ea quæ dicis esse vera et utilia, non solum advertere possunt sapientes, verum etiam et recordes. Quis tam insipiens est, qui non lucide perpendere possit quod eorum vita esse altius debeat a mea dissimilis? quos ego in domum meam ad benedicendum eam voco, juxta meum posse refugio, et post hæc manus deosculans munus offero; et a quibus mysteria, pro quibus æternam vitam exspecto, omnia suscipio. Sed, ut omnes inspiciamus, non solum non mundior, verum etiam sordidior perspicue cernitur. Verumtamen hoc scelus sic scito inter nos radicatum et inveteratum, quatenus aut vix aut cum grandi labore poterit evelli. Nunc autem, quia Largitor omnium bonorum mihi tanta contulit bona, quæ satis et mihi sufficere possunt et tibi, obsecro te, per eundem omnipotentem Dominum, ut in domum meam ingredi digneris, et ex bonis omnibus meis, ut ego, ita et tu fruaris, quatenus tua exhortatione assidua ab hoc errore liberari, et in omni veritate confirmari possimus, tam ego quam hæc plebs universa. Cave ne ad sanguineum alium de quo ortus es, et ad opem multam qua polles, inspicias, ne forte, sacramente pro quo te adjuravi spreto, non quæ Dei, sed quæ tua sunt querere videaris.

14. Vir autem Domini hæc audiens, et magnitudinem conjurationis, et famam viri optimam considerans, omnia terrena, quæ sibi resistere possent, conculcans, in domum se juste invitantis libenter intravit, et per plura tempora Marthæ opus ab eo fideliter sumpsit; et quod operatus est Petrus in Cornelio suisque amicis, operatus Arialdus est in Nazario ejusque vicinis. In quibus utique tunc arbutis, quæ se Dominus per prophetam pollicitus est in deserto simul positurum, scilicet vitæ et ulmum (*Isai.* xli, 19), procul dubio est completum, quatenus altera mentes debriaret, altera vero debriantem sustentaret. Exhortantibus denique Arialdo Landulpho (7) populum fideli et assidua doctrina, netur, eosque sacerdotes, qui ab urbanis munditiis [an immunditiis?] separati, et idcirco antiquam probitatem retinentes, sibi aggregare studeat; tunc enim et se id in urbe facturum quod in pagis ipse fuerit aggressus. Ab hoc colloquio Arialdus Varesii celeberrimas orationes in corruptelam sacerdotum habere cepit, in mores acerrime invehi, nullo metu arceri, omnia pro veritate exponere. Faciebat et id Landulfus, sed parcus, et non nisi cum se obtulisset occasio.

(7) Landulfus Senior apud Paricellum, pag. 179. Arialdi socium Landulfum culpam, « quod nullis ecclesiasticis gradibus altatus, usurpato sibi contra morem Ecclesie prædicationis officio, grave

stupra clericorum nefanda et execranda eorum conubia, sic ab eodem populo intra aliquanta tempora sunt persecuta et deleta, ut nullus existeret quin

jugum sanctorum imponebat cervicibus; et inter alia quæ quotidie plebis auribus inculcabat, dic una taliter concionatus est in populo: Charissimi seniores, conceptum in corde sermonem ultra continere non valeo. Nolite, Domini mei, nolite adolescentis et imperiti verba contemnere, revelat enim sæpe Deus minori quod denegat majori. Dicite mihi: Creditis in Deum trinum et unum? Respondent omnes, Credimus. Et adjecit: Munite frontes signo crucis. Et factum est. Post hæc ait: Condelector vestræ devotioni, compator tamen imminenti magne perditioni; multis enim retro temporibus non est agnitus hac in urbe Salvator; diu est quod erratis, cum nulla vobis sint vestigia veritatis. Pro luce palpatis tenebras, cæci omnes effecti, quoniam cæci sunt duces vestri, « Sed nunquid potest cæcus cæcum ducere? nonne ambo in foveam cadunt? (Luc. vi, 39.) » Abundant enim supra multimode: hæresis quoque illa Simoniaca in Sacerdotibus levitis ac reliquis sacrorum ministris, qui, cum Nicolaitæ sint et Simoniaci, merito debent abjici, a quibus, si salutem a Salvatore speratis, deinceps omnino cavete, nulla eorum venerantes officia.... Et ergo plectenda plura commisi; sed quod pejus fuit, indignis usque modo communicando Regem cœlorum offendi; nunc autem, propitia divinitate, ago pœnitentiam, talia provisurus in posterum. « Igitur imitatores mei estote, charissimi, et ita ambuletis, sicut habetis formam nostram (Philip. iii, 17.) » Hanc orationem Landulfo ascribit ille, præ studio in partem cleri, ipse Landulfo et Arialdo ubique inquit; et huic impingens, quasi non solum dixisset, Nicolaitarum et Simoniacorum « Sacrificia idem esse ac si essent canina stercora, eorumque basilicæ monumentorum præcepta » (quod vero dici poterat quatenus talia sacrificia, vera licet et valida, quantum est ex parte sacramenti a talibus confecti, communicantes tamen coinquinat, quia notorie hæreticis et excommunicatis communicare est nefas); sed etiam quasi addidisset, ut « ipsis amodo reprobatas bona eorum omnia publicentur, sitque facultas omnibus diripiendi universa in urbe vel extra: » quod per meram calumniam vel exorbitantem auxesim pio zelatori allingi, extra dubium esse debet, cum nihil tale fuerit factum a populo, sed e contrario ejusmodi gravamina ab adversariis passi fideles sint, nec ultra progressi quam quod vim vi parati fuerint propulsare, ut ex sequentibus apparebit.

(8) Alciatus (cujus reliquum fragmentum hic juvat atlexere (porro prosequitur hinc secutas calumnias, et quid inter hæc egerit archiepiscopus Guido sive Wido: « Fuere, qui existimaverint, Widonis exoramentum ejusque dignitatem ambientem Landulfum, Arialdo consensisse. Sed nulla certe fuit unquam innocentia quæ invidiam maledictaque vitaverit. Igitur improbi quidam, delationis magnam mercedem a se præstitum iri existimantes, utrumque apud Widonem accusant, crimina in eos congerunt, læsam contumeliis summi Sacerdotis majestatem exclamant, novis seditionibus quæsitam causam. Non audebat Wido tunc in eos animadvertere, quod summæ opinionis apud populum utrumque cognoverat. Quare in cubiculum ad se accitos, humaniter excipit, precibusque minas commiscet, suam sacerdotumque causam tuetur. Non decet, inquit, sacerdotem sacerdoti male dicere, sic enim suis se telis confoderent, expeditque etiam indigna facti perpeti, ne inconsulte dissidium aliquod oriatur. Nec enim fratrem suum damnare æquum est, cujus salutem Christus Deus redemit. Oportet prius qui in alium dicere paratus sit ab omni se late vin-

A aut cogeretur tantum nefas dimittere, vel ad altare non accedere (8).

15. Per idem tempus decrevere fideles Romam

dicare, nisi quisquam credat eum, qui æger ipse sit, recte medicari aliis posse. An sine stomacho armatum militem aliquis de pace disserentem audiit? Num Græcè sapienter dictum illud quilibet potius probaverit? Quin tu prius, inquit, cum uxore et liberis in gratiam redis, tuo exemplo tum demum ad pacem nos vocaturus? Ejcienda prius oculo tuo trabs est, ut citra opprobrium festucam de alieno extrahas. Aperta et publica reprehensio non correctionem, sed odium vituperiumque ostendit. Condemnare aliquem velis, coramque populo objurgare; illud tibi primum ante oculos proponendum est, an tu simili culpa unquam laboraveris, vel, cum quandoque captus esses, abstinueris. Si delicto illi unquam obnoxius fuisti, est quod cogites te hominem esse, et ejus conditionis ut eo peccato potueris capi. Si, cum ei culpæ servires, in libertatem provocasti, communis infirmitatis te memoria subeat; neque hominem palam objurga, sed secreto admone, ut ad tui similitudinem et ipse curet respiscere. Hæc cum Wido placide dixisset, eo finem orationis direxit, ut sacerdotibus fas esse diceret uxores ducere; interminareturque, si contraria profari ipsi auderent. Videtur autem indicare ipsummet « Landulfum » antea concubinarium vixisse in clero, saltem uxorum antequam tonsuram susciperet, ejusque rei causa secessisse a conjugio liberisque; ipsa verosimiliter consentiente, sed nihilominus idonea visa causa criminandi hominem, quasi propter dissidia domestica ab ea disjunctum. Pergit porro Alciatus: « Tum Arialdo Landulfusque: nihil, inquit, interest quo genere mortis et quo tempore occumbamus; pro veritate enim mori pugnantibus juvat. Nobis sententia hæc insedit, ut, scelerum perpetui hostes, dum supererit vita, in facinorosos quotidie concionemur. Quid enim prædicandi istud oneris assumamus, si vera subdicere, si prævaricari Christianorum omnium causa compellimur? Equidem si sacerdotes isti tui secreto delinquerent, nemo nostrum probasset ut publice castigarentur; sed cum ejusmodi sint scelera, ut non satis habuerint ea perpetrare, nisi etiam auctores ipsi divulgatoresque operum suorum forent; non est quod nos admoneas uti eos clam accusemus. Manifestæ enim noxæ reum, palam quoque poenitere æquum est: et veluti, ubi morbus levioribus medicamentis non cedit, ferrum aut ignis adhibetur, sic obstinatis istorum animis, cum cætera remedia consumpta sint, publica animadversione opus est. Ab hoc sermone digressi, indignantem præsulem reliquerunt. Cæterum veriti ne iratus Wido quandoque aliquid in perniciem ipsorum moliretur, subsidia partibus quaerunt. Erat tunc Mediolani summæ auctoritatis Anselmus, ex Badagiorum familia, quem innocentiae virtutisque causa Lucensibus antistitem Cæsar dedit: at. Hunc Arialdo cum collega adiit. » Hactenus fragmentum istud. « Anselmus » autem hic laudatus, anno 1056 factus erat Lucensis episcopus, et hunc « Arialdo » potius auctorem fuisse suscipiendæ prædicationis docet cœvus, et in hoc fide dignior Landulfus Senior, capite 4 libri III Historiarum suarum hunc titulum ponens apud Puricellum, pag. 273. « Qualiter Anselmus de Badagio, ex Ordinario Ecclesie Mediolanensis, sollicitat Landulfum et Arialdum ut uxores a sacerdotibus separandas prædicarent, » et capite 5, « qualiter Arialdo cepit suum propositum prædicationis reserare; » ac porro cap. 7, inquit, « Hac eadem tempestate horror nimis Ambrosianum invasit clerum.... cujus initium et seriem cum res nostris adhuc versetur sub oculis, prout possumus, enarremus. Finem ipse provideat qui, cum

ad synodum (9) Landulphum mittere; quoniam, ut eos mendaciter eorum æmuli accusarent, illo pergebant. Quem [ultra] urbem Placentinam progredi non licuit, quia ibi a quodam profano est in oppido percussus, et sic Mediolanum regressus. Sed Arialdus, Dei famulus, sumpto itinere, omnium adversariorum fraudem circumquaque positorum ad eum necandum scienter declinavit, atque Romanam, Deo illum protegente, incolumis pervenit. Qui coram summo pontifice se offerens, cum causam jam cœptam ei retulisset, post multam honorificentiam, quam ipsi idem impendit, jussit, a quibus sacerdotibus divina mysteria dehinc sumeret, et sub inevitabili jussu ei præcepit ad opus cœptum regredi, et tandiu in eo vehementer insistere, donec nefanda opera, quæ tunc inerant in ecclesiastica familia, aut penitus deleteret, aut sanguinem pro Christo proprium inimicis fundendum præberet (10). Qui in omnibus obediens regreditur, jam sæpe dictam causam competenter persequitur et constanter, cum suo socio divinitus sibi collato, habentes dehinc doctrinam tam plenam auctoritate quam veritate.

16. Hoc quippe impii civiles clerici perpendentes, quasi occulte in unum conveniunt; ideo, quia pro-

A genie altior erat Landulphus, cum occidere disponunt, putantes timore perterritum sic silere posse Arialdum. Ad patrandum vero tam scelestum opus, quemdam audacem et impium conveniunt clericum, et nimio præmio reddunt securum, si jam dictum exstingueret virum. Qui acquisito grandi carnificis gladio, quem sæpe ego postea vidi, simulque toxico ad necandum citissimo, cepit eum prosequi per Cœnam Domini, et Parasceven, Sabbatumque sanctum clanculum; nec non et sanctum diem Paschæ (11). Vera utique me dicere scio; utrum rei gestæ ordinem teneam, ignoro. Cumque ipsum in diebus his reperire minime potuerit absque turbis; in secunda tandem de Albis feria, ad impium et diu optatum pervenit votum. Nam in ipsius diei crepusculo solum illum ante quoddam reperit altare orantem; misteram impiam, quam secum ferebat, permiscuit illico, scilicet gladium cum toxico; et post tergum clam veniens, eum in collo graviter percussit, et sic fugam protinus petiit. Sed, volente Deo, licet esset nimis velox ad fugiendum, in egressa basilicæ per quemdam captus est claudum (12).

17. Clamor igitur vehemens attollitur; ab omnibus concurritur; quæ esset causa tanti clamor.

sit Alpha et Omega, mirabiliter omnia dispensat: > atque ita ingreditur in materiam Landulfus hic ab Andrea tractatam.

(9) Anno 1057, Victor papa II, Kal. Maii, generale concilium Romæ celebravit in Constantiniana basilica, ut constat ex epistola 2 successoris Stephani; ubi verosimile est, non minus quam antea sub Leone IX anno 1051, de Nicolaitis et Simoniacis actum esse. Sed et < Stephanus > prædictus, eodem anno, 3 Augusti consecratus, laudatur in Vita sua quod, < habitis in urbe plurimis conciliis, contra concubinatum et alia cleri vitia plurima, mores Ecclesiæ reformavit; > utique eodem anno et initio sequentis, quo Florentiæ obiit 29 Martii. Legatur Baronius ad annum præfatum, num. 9, ubi dicuntur synodi illæ crebræ celebrate intra 4 menses, quibus Romæ est commemoratus papa, usque ad festum S. Andreæ; et iterum, num. 16. Ad hunc autem, non ad Victorium, qui obierat 28 Junii, accessisse < Arialdum > vult Landulphus Junior, qui ait quod < Arialdi > et < Landulfi > concionibus < clerus multipliciter afflictus primo cum provincialibus episcopis, demum cum Romano pontifice sit conquestus. Et præerat tunc Romæ, inquit, Stephanus papa, qui super hac re synodum provincialem congregari jubet. > Mihi verosimile est, causam sub Victore papa inchoatam, sub successore continuatam, utrique ascribi posse. Ex alterutro autem mandato, < factus est synodalis præsulum conventus per Guidonem archiepiscopum Novariæ (alius addit in loco qui dicitur Fontanetum, > Novariensis diocesis, pari quo Novaria, intervallo a Mediolano), ubi habitum a Guidone sermonem pathetice deductum lege apud Puricellum pag. 183, verbis scilicet Landulfi Senioris, plus æquo faventis clero vitiat. < Cumque, > ut Junior Landulphus prosequitur, < triduo prædictis vacarent negotiis, placuit pluribus Landulphum et Arialdum absentes excommunicandos; factamque ita est. Unde Landulphus, volens ire Romanam, in Placentino oppido (abest id Mediolano p. m. circiter 36,) cæditur graviter, sicque Mediolanum rediit. >

(10) Rem eandem idem Landulfus multo distinctius sic prosequitur: < Romam proficiscitur Arialdus, et coram papa Stephano adulteria Simoniamque clericorum Mediolanensium accusat, qualiterque ipsius prædicationibus sacerdotes ab uxoribus populus separaret, eosque asserit inobedientes Romanæ Ecclesiæ, se autem cum Landulfo devotum et pro veritate certantem. Iis auditis, multi ex fautoribus adversariorum surgunt stomachati; inter quos Dionysius cardinalis surgens, multa contra Arialdum dixit: deinde cum multi alii faventes adversariorum contra Arialdum clamarent; Stephanus papa silentium imperavit; qui pauca loquens, cardinalem non laudavit, nec Arialdum condemnavit; quinimo sententiam excommunicationis synodalis annullavit, hortaturque Arialdum ut probitatem prædicare non desinat, et super hujusmodi lites legatos Mediolanum mittit, scilicet Hildebrandum cardinalem, Petrum Ostiensem, Anselmum de Badagio, Lucanum episcopum, ut per ipsos in reorum presentia veritas cognoscatur. Ii legati cum Mediolanum attigissent, congregato clericorum cœtu, ipsorum culpas cognoscunt, Guidonem Simoniacum vocant, ejusque clerum adulteriis malisque moribus inquinatum judicant; asseruntque Arialdum vera Romano pontifici retulisse, et eum ad perseverantem cœpti propositi cohortantur. > Fuerunt autem legati, sanctitate et auctoritate præcipui, < Hildebrandus, > postea Gregorius papa VII; S. Petrus Damiani; et Anselmus, postea Alexander II, ut jam dixi, tam noti omnes quam hactenus ignoti < Dionysius, > Ciacconio ejusque interpolatoribus præteritis. Puricellus pag. 187, ex Seniore Landulpho asserit < a pueritia nutrium fuisse (in ecclesia Mediolanensi) et longam ejus contra < Arialdum > invectivam profert, ad quam, ut ille fingit, is < tremens et pallidus quasi mortuus obriguerit, cognoscens astantium animos omnium Ecclesiæ Mediolanensi compatientes. > Miratus sit credo Arialdus talia præter opinionem sibi dici Romæ, et quidem coram pontifice; sed hic eum statim recreavit, ut ipse Landulfus tandem agnoscit.

(11) Pascha anno 1050 celebratum fuit 19.

(12) Landulfus ad. lit < mendicum. >

inquiritur. Cognita namque causa, nefandum clericum circumdedere, eamque cornu toxico plenum habentem reperiunt. Mœrentes ergo, percussum et eum qui percussit accipiunt, ac sic ad domum Landulphi pergunt; et ipsius obitum protinus præstolantur affuturum. Sed magni prodigii evidentiam tunc ostendit Deus omnipotens, ut servo suo nihil plus venenum officeret, quemadmodum si aqua esset. Nam isdem professus est clericus se illud in pluribus pecudibus probasse; quæ ut deglutivere, cunctæ post paululum vita caruerunt. O mira Domini potentia! Hunc virum postquam tetigit, etiam deglutitum nulli nocere quivit. Unde ipse reddens debitam Deo laudem, percussorem clericum dimisit incolumem, admonens ne ulterius tantam conaretur præsumptionem. Idem vero clericus, sua cernens molimina, nimio studio exquisita, a Dei evidenter virtute exinaita, sibi que ab ejus famulo pro malis impensa bona, corde compunctus, veniam petit, tanti sceleris incoctores prodidit, se ulterius tale quid minime conari promisit, et postremo sic discessit

18. Per idem tempus clerici suburbani, in unum convenientes, ad invicem dicunt: Quid facimus? En Arialdus, qui nos nostrasque familias conturbavit et dispersit, in urbe conclusus, atque a populo circumdatus, inhabitat; ideoque, ut eum perimamus, nequaquam pertingere valemus. Si autem hoc nequimus, damnum dedecusque, quod possumus, illi saltem inferamus. In loca nostra nunc revertamur, et exquisitis gladiis bene acutis, rursum nocte alia conveniamus, una illuc, ubi idem est ortus, pergamus, et ubi adhuc cum suis magna pollet possessione parentibus, atque ad ignominiam ejus ecclesiam, quam olim impendio proprio construxit, violemus et dissipemus; arbores vero castaneas, quas habet innumeras, decorticemus, vineas autem, quibus nimis abundat, incidamus. Interim quidem ex nobis aliqui illuc pergant in die qui ipsius substantiæ plene habent notitiam, vineas ejus et silvas evidenter designent, ut non tunc quid appareat in quo quis errare debeat.

19. Nocte igitur conveniunt conducta, ecclesiam extra vicum (13) reperiunt, quam ruptis ostiis intrant. Altare frangunt et violant, cæteraque utensilia dissipant, et dedecus, quod infelices nequibant famulo, facere non sunt veriti Domino. Porro cum ad designatas arbores vineasque vellent accedere, sicut ipsi postea professi sunt morientes, cum ingenti terrore tanta a justo Dei judicio sunt percussi cæcitate, ut neque ubi essent, neque rem designatam invenire possent. O mira Domini pietas! Suam demoliri casam permisit, servi vero sui optime tutari novit. Sed ne miseri illam noctem inanem du-

cerent, vineas et silvas introgressi, alienas incidunt et decorticant. Verumtamen Deo gratias agens proficior postea me vidisse persæpe ipsas arbores suis cultoribus uberrimos fructus reddere easque adhuc similiter credo facere (14).

CAPUT III.

Acta S. Arialdi contra Simoniacos, quos tanquam hæreticos fugiendos docebat.

20. Per idem tempus Christi famuli, cernentes omnem populum ad sequendum quidquid dicerent esse promptissimum, de Simoniaca quam eatenus reticuerant, palam loqui incipiunt. Quorum primus in virtute scientiæ et sanctitatis, scilicet Arialdus, licet illo eloquentior esset Landulphus, de Simoniaca et contra ipsam tale exordium protulit ad populum. Gratias, inquit, dilectissimi, omnipotenti Deo reddere debemus, qui dedit vobis velle quæ vult ipse. Scire vos quidem volumus quod laborem non modicum, quem usque modo contra insolentiam conjugatorum adulterorumque sumpsimus sacerdotum, magis nos fecisse necessitate quam voluntate. Nam, utrum hæretici uxores habeant an non, parvi pendimus. Aspicientibus ergo ad invicem se turbis, et admirantibus cur hoc diceret, adjecit: Audistis, charissimi, dum legeretur liber Actuum apostolorum, venisse Simonem Magum ad B. apostolum Petrum, et postulasse per pecuniam Spiritus sancti gratiam: Lucas evangelista, qui hoc scripsit, quid beatus ei Petrus responderit, protinus adjunxit: Pecunia (inquit) tua tecum sit in perditionem, quia existimasti donum Dei pecunia possideri (Act. viii, 20). Quid est hoc? Nonne iste ille Petrus, cui septuagies septies peccanti fratri dimittere jussit Dominus? (Matth. xviii, 22.) Est utique. Sed hunc non prospexit in se nec in hominem peccare solummodo, sed in Deum. Nam nimis isdem B. Petrus peccasset, si auctorem tanti reatus silendo proficere sineret, et æstimationem tantæ nequitæ in ipsa sua radice minime damnasset.

21. Quod lacrymabiliter validoque dolore profero. Ecce nefas, quod apostolorum princeps in ipsa æstimatione æternæ perditionis tradidit, per universum pene mundum sic obtinet principatum, quatenus nullus ad regimen pontificale vel abbatium, sive ad officium qualecunque ecclesiasticum perveniat, nisi per ipsum. Quis, quæ dicturus sum audit, et dolens non obstupescit? En Christus, verus Dominus, Pastor bonus, suo gregi solemne et salutare bonumque dedit præceptum; quod oblivioni tantæ projectum est ut nemo appareat qui ejus jam reminisci audeat. Vultis audire quid est illud? Gratis, inquit, accepistis, gratis date (Matth. x, 8). Econtra vero impia cogitatio, quæ maligne semel est exorta in impii Simonis corde, et quæ illico est damnata a tanto rum. Quod audiens quidam sacerdos, nomine Anselmus, dixit: Ergo tu es ille qui nos sacerdotum inter populum diffamas? An in te solo remansit virtus? Quibus dictis Arialdus colapho percussit. Arialdus autem dixit: Non solum hoc, sed etiam mortem pro veritate pati paratus sum.

(13) Vicum Cotiacum, sancti patriam intelligo.

(14) Ad hunc eundem annum 1056 referendum puto quod inter initia sic refert Landulfus Junior: Cumque translatio B. Nazarii (10 Maii) a cunctis clericis et civibus devote celebraretur, cepit Arialdus detrectare familiariter conjugia et supra clerico-

apostolo cum suo auctore, ubique sic est sparsa solemniter, ut nemo fere ad altaris officium accedat, nisi prius agat opere quod idem cogitavit nequiter corde; et donec eidem maledictioni tanto profundius se subjiciat, quanto esse noscitur pejus malum facere quam cogitare.

22. Utinam hæc maledictio illos percuteret tantummodo qui Dei donum vendere aut emere præsumunt audaci corde et impio! Verumtamen hic tam noxius est reatus ut non solum qui faciunt et qui consentiunt, verum etiam eos qui facientibus non resistunt et oppugnant, sic penaliter obliget, quatenus maledictione quæ Simoni a Petro est illata minime procul dubio careant. Ne forte mentiri me arbitremini, quid de hac re noster patronus sentiat B. Ambrosius, audite: ait enim: « Nam et lepram cum Giezi a sancto suscepisse se credant Eliseo, qui gradum sacerdotalem se existimant pecuniis comparare. Nam sicut validioribus morbis capite vitiat, reliquum necesse est corpus inundatione superioris morbi lethaliter irrigari, ita et ii qui caput videntur esse Ecclesiæ, morbo pestifero fraternum vitiant corpus, ut nihil ex totius corporis compage insauciatum possit evadere; quod negligentium sacerdotum vitiositatis morale non infecerit virus, ita ut videas in Ecclesia passim quos non merita, sed pecuniæ ad episcopatus ordinem provexerunt. Verumtamen, ut in ore duorum vel trium testium stet omne verbum (*Deut. xvii, 6*), » audite quid super hac re beatus dicat Gregorius. « Cur (inquit) non videtur, cur non perpenditur, quia benedictio illi in maledictionem convertitur, qui ad hoc, ut fiat hæreticus, ordinatur? » Et iterum: « Quisquis contra hanc Simoniacam et Neophytorum hæresim vehementer pro officii sui consideratione non exarserit, cum Simone Mago se non dubitet habere portionem qui prius commisit hoc piaculare flagitium. »

23. Quoniam locus ille hoc B. Gregorii sermone, ubi præcipitur unicuique pro sui officii consideratione contra Simoniacam ardere debere, non omnibus forsitan plene patet, vobis lucide nos explanare concedet. Tres quippe ordines in sancta Ecclesia habentur: unus prædicatorum, alter continentium, tertius conjugatorum. Primus namque debet contra hanc ardere, indefessa exhortatione; continentibus autem, assidua oratione; vos vero, qui conjugati estis, et in vestrarum labore manuum vivitis, ut Deus omnipotens hanc ab Ecclesia sancta repellat et disperdat, quotidie ardentemque operibus eleemosynarum instare debetis. Quisquis igitur nunc ex his tribus ordinibus contra Simoniacam, cum his justitiæ operibus, ardentem minime pugnaverit, juxta dicta Spiritus sancti, qui hæc dixit per os B. Gregorii, pœnam, quam Simon Magus nunc habet, quod eandem in fine effugere queat, nullo modo credat. Si enim hi, quibus est scientia officiumque prædicandi commissum, qualibet ex causa tacuerint, non solum continentibus, quorum prædicatio tanto esse debet liberior et veracior, quanto constat quia sunt

A ab omni re sæculari expediti, et sacræ legis meditatione assidua edocti, verum etiam vos, qui estis idiotæ ignarique Scripturæ, communibus verbis quibus valetis, invicem vos cautos ab hac nequitia redere debetis. Unde Dominus dixit: « Si homines tacuerint, parietes loquentur (*Luc. xix, 40*). » Nonne de hac re dicit propheta: « Maledictus, qui prohibet gladium suum a sanguine? (*Jer. xlviii, 10*). » hoc est, ab interfectione hujus nequissimæ beluæ.

24. Hæc quippe et hujuscemodi quamplura dicente B. Arialdo, in locum illum salutifer ille gladius est procul dubio missus, qui fideles dividit ab infidelibus, et de quo locutus est Dominus. Non veni, inquit, pacem mittere, sed gladium. Nam Guido, qui dicebatur archiepiscopus, et pars maxima clericorum et militum, nec non et multi de populo minore nequam viri, se cernentes, dixere ad invicem: Hæc namque doctrina, si ad profectum venerit, nobis nostrisque filiis profecto nullo modo vivere expedit. Quæ enim est nostra vita, nisi ecclesiarum beneficia, quæ assidue a nobis venduntur et emuntur? Quapropter utilius est nobis ut huic novæ doctrinæ resistentes moriamur, quam venire hanc ad profectum, ut diximus, sinamus. Econtra vero ad viros Dei fideles clamabant: Audivimus, inquit, ex vestra assertionem Simoniacos hereticosque esse procul dubio qui noscuntur emisse ea quæ sunt sacra; quo scelere qui immunis de sacerdotibus inter nos sit sine dubio manifestum est, quia nemo est. Nos autem, quia Christiani dicimur, absque Christi sacramento vivere nullatenus valeamus. Quod si ab istis sumpserimus, potius dicitis nos sumere damnationem quam salutem, et ideo his telis undique constringimur, et quid agamus profecto nescimus.

25. Quibus B. Arialdus sic respondit: Videte, inquit, dilectissimi, dum hæc dicitis, ne super vos veniat quod Spiritus sanctus per B. Jacobum loquitur dicens: « Vir duplex animo, inconstans est in in omnibus viis suis (*Jac. xix, 8*): » ideoque qui veritatem cupit veraciter invenire, constanter omnem debet falsitatem respuere. Quapropter, ut veritate, quæ Deus est, perfrui perfecte valeatis, per ipsum vos obsecro, ut a falsorum consortio sacerdotum penitus vos segregetis, quoniam luci cum tenebris, fidelibus cum infidelibus, Christo cum Belial nulla esse debet conventio, aut pars sive societas. Sic enim scriptum est: « Exite de medio eorum, et separamini, et immundum ne tetigeritis, et ego recipiam vos, dicit Dominus (*II Cor. vi, 17, 18*). » Quomodo potest fieri, ut vobis petentibus minor non tribuat, id est, pastores qui vos juste regant, qui vobis adhuc non existentibus tribuit majora, hoc est semetipsum pro salute vestra? Propterea, omnium spreto hæreticorum consortio, pastores bonos et fideles ab eo fiducialiter petite, et, quia accipietis, procul dubio scitote. His namque verbis multi viri ac mulieres sic sunt accensi ut non solum deinceps Simoniacorum actus contemnerent, sed etiam cum eis nullo modo in uno oratorio orare velent.

In his autem diebus si per illam urbem incederes, præter hujus rei contentionem undique vix aliquid audires. Alii siquidem Simoniacam excusantes, alii eam constanter damnantes. Nec mirum; quoniam una domus tota erat fidelis, altera vero tota infidelis; in tertia autem mater erat credula cum uno filio, pater incredulus cum altero, et hac quidem confusione et contentione civitas tota erat plena et permista.

26. In diebus illis quamplurimi clerici cœpere consortium clericorum pravorum relinquere, et B. Arialdo adhærere. Inter quos quidam ex illis sacerdotibus, ipsius exhortatione compunctus, ecclesiam quamdam, quam grandi pretio male emerat, dimittere disposuit. Sed Christo ordinante, Miles, in cujus jure hæc erat, jam de fidelibus, quippe per B. Arialdum edoctus, sicut ille eam deserere disposuerat, qui illam emerat; sic iste suo e jure elegit hanc amittere ut dominam, qui eatenus ipsam nequiter usurparat ut famulam. Convenientibus igitur cum B. Arialdo in unum multis fœlibus, Miles refutationem ab emptore accepit, eamque super altare viri Dei admonitione posuit, et eisdem B. Arialdo jussit ut deinceps eam diserneret, secundum quod Deum velle sciret. Qui protinus tres clericos fideles et castos vocavit, et refutationem quam Miles in altare posuerat eos pariter jussit tollere.

27. Cumque idem a pluribus exhortaretur, ut eandem cum ipsis una sumeret, quatenus ad multorum profectum ibidem manere deberet, ait: Cum ipsis quidem ad eorum instructionem, et cæterorum salutem manebo; verumtamen, ne verbo Dei mihi credito impedimentum sit, sub jugo alicujus terrenæ rei, et ne huic Azoni, in cujus ditione hæc ecclesia est constructa, sub hac occasione aliquod possit damnatum inferri, hujus rei sortem nequaquam sumo, quoniam tale tempus scitote procul dubio venturum, in quo nulli vivere liceat, nisi me a suis finibus expellat. Hic quippe sermo quomodo propheticus fuerit, in sequenti lectoris menti luce clarius patebit. Eo namque in eadem ecclesia manente, quanta beneficia, tam verbis quam factis, sive ipsis fratribus, sive cæteris tam fidelibus quam infidelibus impenderit, et quanta ab eis pro bonis mala per decem fere annos pertulerit, nemo nec omnia scribere, imo nec valet profecto dicere. Nam protinus legationem in domum paternam misit, et ex ea viginti libras argenti sumpsit, atque juxta eandem ecclesiam habitaculum mirabiliter aptum ædificavit (15).

28. Agitur denique res nova et pene ab eodem loco hactenus inscia. Chorus namque alti circumdatione muri concluditur, in quo ostium ponitur; visio clericorum, laicorum ac mulierum, quæ una erat et communis, dividitur; omnes de una arca vivere coguntur, fabulæ ad mensam compescuntur, pro quibus sancta lectio super eam assidue pro-

(15) Landulfus Junior: « Hic B. Arialdus ecclesiam quæ dicitur Canonica reparavit, extra mu-

A fertur. Cæteri autem clerici mane omnes diei Horas potius murmurabant, quam decantarent; hic vero in die, tacto septies signo, fratribus una congregatis, magna cum veneratione debitam omnipotenti Deo laudem decantabat, atque ad satisfactionem omnes in eodem officio, dum forte delinquerent, dicto et facto provocabat. Porro sicut B. Arialdus hætus nimis est effectus, eo quod ad votum diu nimisque optatum (videlicet, ut cum fratribus ad ecclesiam communiter vivere posset) pervenerat; sic fideles multi læti sunt effecti, pro eo quod aptum locum haberent, ubi Domini verba mente libera audire possent, et divina mysteria ac sacramenta percipere. Cœpit autem tanta illuc ibidem multitudo confluere, non solum de urbe, sed etiam de villis et castellis, quatenus eos nullo modo valeret capere ipsa ecclesia, licet satis esset ampla. Quos tam constanti assiduaque doctrina vir Dei docebat ut plerumque vocem sic amitteret, quatenus ab aliquibus juxta se positus vix audiri posset.

29-30. Præterea, quia canes muti effecti erant et latrare nequibant, multa mala et detestanda populus tunc committebat, quæ ita idem ab exordio suæ prædicationis universa damnavit ut suum procul dubio illud dictum faceret, quod per B. Paulum prolatum est: « Mundus, inquit, a sanguine sum omnium vestrum: non enim subterfugi, quominus nuntiarem omne consilium Dei vobis (Act. xx, 26, 27). » Per totum namque Adventum absque contradictione ulla eos reperit nuptias solemniter celebrare; uxores ducere, etiam in ipsa Domini Natalis vigilia, si fortassis eveniret in Dominica. Qui rei nefandæ tam ardentem constanterque verbo cœpit pariter et actibus obstere, quatenus in ejus venerabili transitu nemo pene reperiri posset qui tam nefandum opus agere præsumeret. Nam in ipso nuptiali die, jam paratis omnibus quæ in nuptiis solent parari, illuc, ubi eadem nuptiæ agebantur, cum fratribus anxie occurrebat; et celebraturos omnium rerum Domini nuptias nitidos, suis minime reatibus esse debere sordidos occupatosque denunciabat, et tali modo illos cogebat omnia jam tractata omittere, et in apto tempore servare.

31. Duo denique clerici, olim signum clericatus in ecclesia quadam, quæ S. Maria Secreta nuncupatur, sumpserant; quorum tamen nemo ipsius beneficio perfrui posset, donec, sicut loco eodem mos erat, ejusdem ecclesiæ sacerdos minime obisset, quem per idem tempus obisse contigit. Sed cum jam dictam ecclesiam, pridem qui primus designatus fuerat, adipisci deberet, tantummodo si pro ea male usitatum præmium daret, viri Dei jam credulus verbis, distulit. Quem improbus suus minor anticipavit, et neque Dominum neque hominem erubuit, nec veritus est ut eandem sibi cum pecunia non acquireret. Quod ut ad hominem Dei Arialdum

ros portæ novæ Mediolani, » et cætera hinc sumpta.

fuisset perlatum, eum adscitum ad se sic allocutus est : Inique præsumptor, cur, postquam, me docente, esse hæreticum emptorem venditoremque sacri audisti, hanc iniquitatem committere non timuisti?

32. Quo obmutescente et nesciente quid responderet in excusatione, et quia jam pro hoc a vicinis nimis habebatur execrabilis, tandem sic respondit : Audita quidem manifesta ratione me male fecisse video, sed quid exhinc agam penitus ignoro, quoniam abbas S. Victoris, cui hac de causa pene quidquid habebam dedi, Deum non sic timet, ut mihi meam semel acceptam pecuniam reddat ; et hanc si non habuero, unde meam vitam mediocriter sustentem minime habeo. Cui vir Dei : Quid, inquit, dedisti? Duodecim, inquit, libras argenti. Respondit autem vir Dei dicens : Et, si tibi reddantur, vis dimittere libenter quod comparasti nequiter? Qui respondit : Libentissime. At bonus discipulus, pium imitans magistrum, sequitur opere quod loquitur ore. De suo proprio patrimonio duodecim integre libras argenti sumpsit, ipsique universas tradidit ; et sic jam fatam ecclesiam gratis alterum fecit habere, cui competeat jure (16).

CAPUT IV.

S. Herlembaldi ad Arialdum accessus, et munus defensoris ei ab Alexandro papa commissum.

33. Per idem tempus Landulfus obiens, superstitem germanum, nomine Herlembaldum, prudentem

(16) Prioribus sex articulis narrata nulla insigniuntur nota temporis quo acta sint ; sequentia ad Alexandri II pontificatum referuntur. Inter hunc autem et Stephanum IX, quem Baronio placuit X nominare, sedit medius per duos annos et menses fere quinque Nicolaus II usque ad 24 Junii an. 1061. Hic sui statim pontificatus initio mense Aprili synodum celebravit, ad quam Mediolanensis cleri pars sanior, Arialdi et Landulfi sermonibus mota, legatus misit, et suppliciter exorantes ut Mediolanensis Ecclesiæ contritionibus dignaretur misereri et compati, uti in Actis Nicolai Vat canis apud Baronium legitur, additurque, quod et hujus rei gratia venerabilem virum Petrum Damiani Ostiensem episcopum Nicolaus papa illuc destinavit, et vices suas, in corrigendis ac statuendis quæ ad Ecclesiam illam pertinebant ei concessit. Tum Baronius : « Hujus, » inquit, « legationis exstat plena relatio, in epistola quam tunc idem Petrus scripsit ad Hildebrandum, qui ex subdiacono ab eodem Nicolao nuper in archidiaconum S. R. E. fuerat exaltatus ; » censeturque inter opuscula Petri quintum, inscriptum, « Actus Mediolani de privilegio Romanæ Ecclesiæ, » quo scilicet illa ibi probata fecit mater esse Ambrosianæ Ecclesiæ, a qua etiam ipse Ambrosius sub Siricio papa auxilium petierit contra Nicolaitarum sordes, legatosque postulavit, ex quorum sententia perniciem istam coerceret. Effectus autem is fuit, ut legatus dandam respicientibus veniam censerit, et Guido cum suis, præteritos culpans excessus, promiserit Simoniacam et Nicolaiticam hæreses penitus abolere : quod cum jurasset, « illico in pavementum, » inquit Petrus, « cum omni humilitate prosternitur, et injungi sibi pœnitentiam pro venalitate nefandæ commercio deprecatur : cujus videlicet sceleris licet in illa Ecclesia non ipse primus exstitit auctor, non tamen, ut debuit, fuerat exstirpator. Centum itaque annorum, » ait idem

et fidelem virum, licet laicum, reliquit. Hic nuper Jerosolyma reversus, volebat tunc sæculum relinquere, et se tradere vitæ monasticæ. Cujus fidem et constantiam Arialdus agnoscens, cepit ei promittere quod sibi potioem apud Deum gradum acquireret, si monasterium ingredi differret, et fidem catholicam secum defenderet, atque cum ipso hæreticis et Christi hostibus resisteret. Qui volens probare utrum in his quæ a B. Arialdo sibi promittebantur veraciter auderet confidere, sumptis aliquantibus fidelibus perrexit Romam, non per viam regiam gradiens, sed per Dei cultores, in eremo et in monasteriis circumquaque degentes, de re jam dicta omnes interrogans. Cumque cuncti, in vera et pura fide accensi, sententiam ei concordem una cum B. Arialdo promerent, tandem pervenit Romam ; ubi sub inevitabili imperio ab Alexandro papa et a cardinalibus ei præceptum est redire, et Christi adversariis in defensione justitiæ, usque ad proprii sanguinis effusionem, viriliter cum B. Arialdo resistere ; cui etiam ex B. Petri parte mirificum vexillum dedere, ut quoties hæreticorum vesania ultra modum insaniret, illud in manu tenens eos reprimeret. Quod quam constanter per decem et octo fere annos impleverit, nec lingua plene promere, nec stylus meus exprimere est profecto idoneus.

34. Erat enim nobilis Herlembaldus coram sæculo quasi dux, in vestibus pretiosis, et in abscondito coram Deo, sicut eremita agrestis, indutus

Petrus, et sibi pœnitentiam indidi, redemptionemque ejus, taxatam per unumquemque annum pecuniæ quantitate, præfixi. Mox majorem ecclesiam ingressi pulpitem ascendimus. Tunc coram copioso populo civitatis et clero, clericum suum, tactis Evangeliiis, jurare fecit quod ipse archiepiscopus, quoad viveret, istas duas hæreses sinceriter ac fideliter extirpare contenderet, ita ut neque presbytero, neque diacono, neque subdiacono feminam cum gradu simul habere permitteret ; a conferendis etiam ecclesiasticis sacramentis venalitatis omne commercium funditus prohiberet. Admissi deinde ad similiter jurandum sunt clerici omnes, quibus et præscripta pro equalitate reatus pœnitentia est. His itaque tali modo reconciliatis, decretum est, ut non mox passim omnibus redderetur officium, sed his duntaxat, qui et litteris eruditi, et casti, et morum gravitate viderentur honesti ; cæteris autem sufficeret, quod sancte Ecclesiæ per divinam gratiam essent inserti, per quam eatenus fuerant divinæ sententiæ falce præcisi. Senior Landulfus, nihil horum approbans, apud Puricellum pag. 205, « Rude constitutum factum, » ait, « cui archiepiscopus cum ordinariis cogente populo subscripsit invitus. » Quomodo autem invitus, si mox ad Romanam evocatus synodum illuc abiit sponte? Quapropter etiam « decibilibus tractatus ab Apostolico Nicolao, cujus dextro positus est in synodo latere. » De hac synodo loquens apud Puricellum Arnulphum, pag. 211, « Arialdum » quoque illuc pariter abiisse ait atque archiepiscopum accusasse ; sed ab Astensi, Novariensi ac Taurinensi episcopis confutatum : « cumque archiepiscopus domino papæ promitteret obedientiam, accepto ab eo annulo apostolicæ gratiæ ac totius dignitatis ecclesiasticæ, » rediisse Mediolanum. Utinam non etiam ad vomitum ; ut infra apparet ! et hoc verosimiliter solum egit in ea synodo « Arialdus, » ut probaret, jur. et ordine acta omnia a legato Petro Medio-

erat laneis. Hunc in pedum ablutione pauperum agere vidi, quod in alio nemine me reminiscor vidisse. Nam cum alicubi per urbem vallatus magna multitudo fidelium sibi gratis obsequentium incederet et horrendos pauperes et debiles inspiceret, clam alicui ex suis famulis innuebat persistere atque pauperem post ipsum ad domum secum ducere. Dimissis igitur extraneis, allata aqua, cinctusque linteo, egeni pedes nimia cum veneratione abluibat et extergebat. Post hæc autem, corpore in solo prostrato, sub ipsius pedibus caput ponebat, et tale modo mendicum et pauperem faciebat se modicum conculcare divitem, denique honorifice et abundanter ipsum

A reficiebat secum. Nam hoc opus sanctum interdum in numerum duodenum explere vidi pauperum. Veruntamen Dei zelo sic erat accensus ut de eo in ejus absentia plerumque vir Dei Arialdus suspirans diceret: Proh dolor! præter Herlembaldum et Nazarium, clericum vix quemquam reperio, qui quoquomodo mihi sub falsa discretionem tacere non suadeat quatenus Simoniaci et adulteri libere possint peragere opera diaboli. Multa namque bona de hoc viro familiariter cognovi, sed quia nuper in defensione iustitiæ martyrio est coronatus, ea alteri tam volumini quam scriptori relinquo, quia B. Arialdi Vitam perficere velociter cupio.

EMBOLISMUS

De ejusdem Herlembaldi principis et Landulfi obitu

35. Cum propositum sit S. Herlembaldi Vitam una cum Vita S. Arialdi prosequi, prætermittere non possum quin tali proposito importunam Andreæ brevitate aliunde suppleam, secutus auctores a Puricello subministratos. Hic pag. 221, ex Annalibus Petri Aruzii, circa annum 1402 finitis, narrat, quomodo sede Mediolanensi vacante per mortem Ariberti laudatissimi præsulis (obiisse autem hic in suo epitaphio legitur « anno 1045, 17 die mensis Januarii, indictione XIII) et Lazone de curte exsulante, » qui scissa in factiones civitate contra nobilitatem partes plebis sustinebat cum titulo « Capitanei, pars populi ad nihilum redacta est. Tunc, » inquit, « capitanei sex portarum, cum suis vassallis, dominium civitatis usurpaverunt, et congregantes universos amicos in palatio communitatis, duo statuta fecerunt in odium populi. Primum statutum fuit istud, quod Ranzo de Curte, miles proscriptus, cum tota parentela illorum de Curte, nunquam habitare posset in civitate Mediolani, nec in comitatu, nec possessiones habere in æternum. Secundum statutum fuit istud, quod si aliquis nobilis interficeret aliquem popularem, solveret septem libras tertiolorum et duodecim denarios, quos cum solvisset, ab omni culpa et offensa liber esset; propter quod innumerabiles de populo infra paucos dies trucidati sunt. Hac de causa populares iterum alium capitaneum elegerunt quemdam virum ex numero nobilium, qui dictus est Herlembaldus Cotta. Hic fuit vir genere clarus nimis, in armis strenuus, gracilis corpore, leonino pectore fervens. Ejus domus quasi domus regalis (cum curte mirabili et viridario delectabili, » inquit Dacius, anno 1080 scribens) « fuit ex opposito ecclesiæ S. Victoris ad quadraginta Martyres. Contradicente igitur parte nobilium ne ipse
lani fuisse, non autem, ut nequaquam recipiendum in gratiam archiepiscopum suaderet. Tacent interim de eo « Arialdi » itinere auctores alii; uti et

B Herlembaldus esset capitaneus, contra nobiles ipse multum prævaluit. »

36. Ergo vacante (ut dixi) sede, Herebraldus (sic enim scribit præcitus Dacius, cujus verba apud Puricellum pag. 215 recitata prosequor) « procuravit cum clero, quod eligerentur quatuor, et imperator, » Henricus Niger, seu potius rex (nam sequenti anno exeunte regni sui septimo coronatus primum imperator fuit « (quem vellet in archiepiscopum confirmaret. Et fuerunt electi Landolphus Cotta, sacri palatii notarius, frater carnalis ipsius Hernebraldi: alter dictus est Anselmus de Badagio, ecclesiæ Mediolanensis cardinalis, » id est canonicus ordinarius; « tertius dictus est Arialdus, ex capitaneis de Carimate, » plane diversus a nostro sancto; « quartus dictus est Atho, Ecclesiæ Mediolanensis cardinalis. Ex alia parte, pars nobilium elegit Guidonem de Velate, imperatoris secretarium. Facta relatione ad imperatorem, ipse, cæteris exclusis, Guidonem de Velate investivit per baculum et anulum de archiepiscopatu Mediolanensi, quem papa cum cardinalibus pallio archiepiscopali investivit, » Romam fortassis advectum anno 1046, in comitatu Henrici regis, imperialem coronam suscepturi in Natali Domini. Dacii brevitate, in narranda Guidonis institutione, supplevit Alciatus in supralaudato fragmento, simul et occasionem indicavit subsecutarum cum S. Arialdo et sociis contentionum. Cum enim dixisset quod Henricus « actu et blanditiis, qui advenerant oratores Mediolanensium impulit ut suam electionem laudarent, » sic progreditur:

37. « Tulit id, æque ac debuit, ægerrime populus, vixque adduci potuit ut advenientem præsulem cum dedecore non repelleret: sed corruptis largitione sacerdotum primoribus, facillime deinde im-
de omnibus supranotatis Andreas, ideoque ea fusius hic dicenda fuere.

petratum est ut plebs ipsa acquiesceret. Prætendebant illi religionem divinique cultus profanis non obnoxium arbitrium... Durabat et tunc summa caritas, et ejus comes pestis, quæ non nisi vicesimo tertio demum anno extincta est. His calamitatibus conflictati Insubres omnia sacerdotibus permittebant. Hi igitur Widonem pro justo præsule agnoscentes, insignia dignitatis in eum contulerunt, honoribus augment, jussis obtemperant. Sed et comis natura liberalisque Wido, sibi ipsi non deerat. Sacerdotes et ministros quoslibetque initiatos libenter amplecti, delicta eorum dissimulare, æqua atque iniqua pati; quibus actibus omnes sibi non difficulter conciliavisset, nisi licentiam hanc tandem Arialdus repressisset. Ea res quemadmodum se habuerit, hactenus vidimus, uti etiam Alciati verbis, quatenus servata ab injuriis temporum sunt. De Herlembaldo hic subjungimus, quod præsentem jam archiepiscopo, penes quem ex more regimen civitatis erat, et sacerdotum opera, conciliata utcunque cum nobilibus plebe, minus huic necessarium esse se videns, Hierosolymam peregrinus abiit; fortassis ne immiseretur novis turbis, quas prospiciebat excitandas, occasione eorum quæ contra incestos Simoniacosque a S. Arialdo ac fratre suo Landulfo movebantur. Quomodo autem Alexandri II tempore inde reversus, iisdem se adjunxerit, fervente vel maxime contentione propter Stephani et Nicolai papæ judicia, placeat ex Landulfo juniore discere, apud Puricellum pag. 140, sic prosequente S. Arialdi Vitam.

38. « Iisdem temporibus Herlembaldus de Cotta frater Landulfi ab Hierosolymis redierat, miles factus. Vir equidem magnæ nobilitatis et consilio prudens magnanimusque semper fuit. Hic Arialdo et Landulfo visus est idoneus ad ipsos defendendum contra clericos arma moventes. Unde cum visitandi hortandique gratia ad eum venissent, talibus orsi sunt verbis. O Herlembalde, in omnibus venerande, pro tuo reditu nos Deum collaudantes, gratias ei referimus immensas; sic enim Deus, in mari et in terra multis quassatum procellis, te nobis redire sua benignitate disposuit. Vitiis modo sæculi miles fuisti, decens ratio est ut Dei ecclesiæque catholice miles efficiaris strenuissimus; et quod efficere non potuimus, tua dextera perficere valeamus. Esto nobis quasi Mathathias et filii ejus, qui pro templo Dei et populi libertate mortui sunt, et vitam habentes æternam in Christo sunt feliciter coronati. Libere remus Ecclesiam Dei, multis temporibus obsessam, et uxoris sacerdotibus inquinatam, tu lege gladii, et nos Dei. Visitasti sepulcrum ejus, libera igitur Ecclesiam ejus. His auditis Herlembaldus aliquantulum supersedit, dubitans clericorum actionibus immisceri. Tandem hortatu Landulfi cum Arialdo Romam proficiscitur, promittens se id acturum, si papa Alexander, qui de Badagio erat, confirmaret. Ea namque tempestate, mortuo Nicolao papa, Anselmus, Mediolanensis civis de Badagio, Lucanus episcopus, ab omnibus cardinalibus in pa-

pam est electus, vocatusque Alexander secundus.

39. « Hic dum esset ordinarius Mediolanensis Ecclesiæ, scientiis et moribus laudabilis fuit, et in sermone potens, cujus facundia scientiæque plurimum civibus grata erat, cœpitque tunc in prædicationibus suis clericorum vitam vituperare, nec verbis archiepiscopi Guidonis, ipsum hortantis ad scandala clericorum minime publicanda, consentiebat. Unde archiepiscopus, dissimulans quid agere vellet, cum Anselmo ad imperatorem perguit; qui consilio archiepiscopi curiose satis ab urbe expulit Anselmum, nam ei Lucanum episcopatum dedit. Itaque Guido, se tutum putans absentia Anselmi, magis fallitur. Nam Anselmus, vocato Landulfo levita ordinario, familiariter hortatur ut in prædicationibus sua vitia exprobraret clericorum; idem domesticè satia facit Arialdo, ostendens eis modos quos tenebat antequam fieret episcopus. Sicque hæc proclamatio contra clericos lascivos et Simoniacos, per Arialdum et Landulfum diutius continuata, a præfato Anselmo de Badagio sumpsit exordium. Hac igitur familiaritate confisus Arialdus, ad Alexandrum papam cum Herlembaldo sese transtulit.

40. « Cum vero Alexandro papæ eorum foret nuntiatus adventus, eos ad se in cubiculari thalamo vocari jubet: ubi super eorum colla ruens, plurimum gavisus est; Arialdo antiquam ostendens familiaritatem, quam solent amici ad alta ascendentes negligere. At Arialdus, mutuo amore monstrato servataque debita reverentia, ita cœpit effari: Pater sanctissime, Creatori omnium gratias refero immensas, quod te in tanto honoris culmine, per Dei misericordiam, sublimare et exaltare disposuit. Nunc itaque animus meus, multis attenuatus angustiis, agnoscit quod olim mihi tua dilectio promittebat, et, ut omnia ommitterem, sanctitatis tuæ clementiam reverenter exoro, ut hunc militem Herlembaldum, bello probum consilioque strenuissimum, in omnibus virtutibus confirmatum, Dei favore tuoque munus, mihi tribuas defensorem, et a te vexillum accipiat, ut securius militans nos possit defendere, et tuos olim rebelles humiliare. Quibus auditis Alexander Hildebrandum cardinalem, olim legationis suæ collegam, vocari jussit, consentientibusque cæteris cardinalibus, annuente id Hildebrando, Alexander in publico consistorio vexillum sanctum, quod nominavit Vexillum S. Petri, Herlembaldo dedit, eumque Romanæ universalis Ecclesiæ vexilliferum fecit. Quibus feliciter completis, Arialdus cum Herlembaldo Mediolanum repedavit, factusque securus tali defensore, vitia clericorum extirpavit acris.

41. « Cum autem Herlembaldus vidisset clerum arma moventem, utramque partem ad diurnam disputationem convocat, eo pacto, ut quæcunque pars ratione convinceretur, alteri subjaceret. In medium prolatis doctorum sententiis maxime Ambrosii protectoris nostræ clarissimæ urbis, ibique per Guibertum archidiaconum, Antonium Bissum, Andream Decumanum, multa prolata sunt contra

Arialdum et Landulfum; qui prædictorum trium verba, Pauli apostoli et sanctorum auctoritate refellunt. » Hactenus Landulfus junior. Puricellus autem, lib. iv, cap. 92, prolixè expendit locum S. Ambrosii, sumptum ex libro 1 De officiis, capite ult., quem prædicti conjugiorum clericalium defensores corruerint, et corruptum pejor intellexerint; docens istis solum ventilari quæstionem tunc inter Patres controversam, utrum ante baptismum bis conjugatus, post illum deberet censi ligatus, adeoque a sacris ordinibus arceri, et non arcendum existimante S. Hieronymo, contrarium tenuisse Ambrosium, Innocentium atque Augustinum.

42. Quando igitur Ambrosius dicit quod clericis « una tantum nec repetita permittitur copula, » quo sensu id dicat, mox explicat verbis: « Plerisque mirum videtur cur etiam ante baptismum iterato conjugio, ad electionem muneris et ordinationis prærogativam impedimenta generentur, cum etiam delicta obesse non soleant, si lavacri remissa sunt sacramento. Sed intelligere debemus quia in baptismo culpa dimitti potest, lex aboleri non potest; » ea scilicet, quæ non nisi unius uxoris virum ordinari permittit. Quod autem etiam unius uxoris viros ab uxoris commercio arceat castimonia in subdiaconatu suscipiendo promissa, nedum uxorem quantumvis virginem ducere prohibeat, ex aliis Ambrosii locis ostendit Puricellus; postquam docuisset primum fuisse Dacium qui scripto mandaverit fabulam passim deinde assumptam ab aliis de eodem Ambrosio, quasi is a Damaso papa missus Constantinopolim dixerit, quod « lex concedit sacerdotes semel virginem uxorem ducere, sed conjugium non iterare, » cum falsum sit aliquem ex Occidente episcopum concilio ulli Constantinopolitano tempore Damasi interfuisse; neque apud Græcos, quantumvis nupturientes, quid simile legatur; nec denique talis lex usquam inveniatur; sed ea solum quæ monogamos ordinari concedit, cum obligatione castimonie post ordinationem servandæ. Huic autem legi insistens Alexander II, ex Romano concilio anni 1063 ad Mediolanenses scripserat, et præcipiendo mandarat « ut nullus missam audiat presbyteri quem scit concubinam habere vel subintroductam mulierem; quicumque » autem « sacerdos vel diaconus, post constitutum papæ Leonis aut Nicolai, concubinam duxerit palam, vel ductam non reliquerit, non cauet missam neque Evangelium, neque Epistolam ad missam legat, neque in presbyterio ad divina officia maneat, neque partem ab ecclesia suscipiat. »

43. Atque hæc de Herlembaldo et Alexandro splendida hic erant, de cujus cum Arialdo Romam profectione agit Andreas, dum refert mortem fratris ejus Landulfi, quamvis ea profectione postero-

(16*) Puricellus in dissert. Nazar. cap. 86 et deinceps, pluribus agit de hac S. Gelsi abbatis extra urbem, inter Portam Romanam et Ticinensem, fundata a Landulfo II, incertum quo anno; assert autem

rem, obitam nempe an. 1065. Hoc sciens Landulfus historiographus junior, narratis quæ de Herlembaldo præmisimus, « cum hæc acta fuissent, » inquit, « clericusque arma moveret, moritur Landulfus Herlembaldi frater. Utriusque obrectator Arnulfus, apud Puricellum pag. 223, sic de ea morte loquitur: « Cum placuit Altissimo, qui renes scrutatur et corda, ille qui alienam diu fuerat meditata lassitudinem, inopinam subito doluit suam ipsius ægritudinem; cumque langueret biennio pulmonis vitio, linguæ privatur officio, ut in quo multos affecerat in eo quoque deficeret. » Ita ille divinorum judiciorum malignus explorator, pro quibus si dicendum per conjecturam sit aliquid, verosimilius dicitur eam mortem fuisse pœnam dilati monachatus, ad quem suscipiendum Deo se obstrinxerat Landulfus, multimodis prædictam a S. Petro Damiani, lib. v, epist. 16.

44. Conatur quidem Puricellus excusare cum exemplo fratris Herlembaldi, a monastica vita abstracti intuitu majoris boni publici; sed diversa plane utriusque est ratio. Consilium sive propositum Herlembaldus habebat, non votum, et Ecclesia egebat militis armati auxilio, quod monachus præstare non potuisset. Concionator autem Landulfus manere, et monachus fieri poterat, quales etiam in subsidium Mediolanensis ecclesiæ Vallumbrosa evocatos scribit Locatellus in Historia sui Ordinis, lib. 1, cap. 68, ad quos etiam hortatoriam eam scripsit Petrus, quæ lib. v est epistola 14, directa « sanctis fratribus Rodulfo, Vitali et Arialdo atque Herlembaldo et cæteris pro castris Christi invicta fide certantibus, » ubi is ordo servatus videtur, ut primo nominentur monachi, tum clericus Arialdus, deinde laicus Herlembaldus; tacetur autem Landulfus, quia vel jam mortuus, vel saltem inutilis propter morbum, de quo nolim cum Puricello dubitare, quia nihil obest si mors illa differatur ad annum usque 1064 vel etiam 1065. Prius ergo quam istam epistolam scriberet Alexander, rescripserat Landulfo et Arialdo clericis, id quod est apud Ivonem in decreto p. 12, c. 24: « Possumus in perjurii aliquo crimine lapsis misericordie manum porrigere; sed non debemus, ad futuræ perditionis exemplum, licentiam dare: » quod credo respicere clericos post juratam emendationem receptos ad beneficium, ac deinde relapsos, iterum ad illud non recipiendos, absolutione tamen sacramentali donandos, si pœnitentiam obtulerint. His interjectis pro continuando historie filo regredior ad contextum Andreæ, qui sic porro habet.

45. « Per idem tempus, » quo scilicet Arialdus et Herlembaldus communi conatu rem catholicam promovebant Mediolani, post mortem Landulfi, puta anno 1064 vel 1065, « abbas cœnobii S. Celsi (16*) obiit; cujus locum quidam clericus, nomine Lanfrancus, protinus rapuit, refutato pro eo tiroci-

altaris ornati monumentum pro anno 975, et cap. 90 tractat casum hic narratum; sed nihil addit quo locus hic illustretur.

nio (17) non modico, quod annuatim sumebat de pontificali domo. Cujus nefandæ præsumptioni tam constanter per tempora plurima vir domini Arial- dus, cum Herlembaldo nobili socioque fideli, obsti- tit, donec eum facerent exulem, non solum male emptæ abbatæ regimine, sed etiam pene finibus ejusdem parochiæ (18).

46. « In eodem denique tempore, defuncto mo- nasterii S. Ambrosii abbate, alius clericus cancella- rius, nomine Aripandus (19), clericale birrum, ea- tenus ignominiose (20) delatum, reliquit, et hujus monasterii nomen abbatium sibi nefande usurpa- vit. Qui cum tantæ esset celsitudinis, pro natura superbi sanguinis, ut violenter nequaquam posset expelli, ait Arialdus vir Dei : Si quod debemus in hoc improbo explorare nequimus, quod valemus sal- tem faciamus. Protinus igitur sumptis fratribus, ad eum perrexit. Quo coram pervento, dixit : Quid est hoc? Heri clericus : hodie abbas. Magnum fecisti et velocem saltum. Et quare non timuisti contra san- ctos canones, et contra jusjurandum, quod nuper in Ecclesia Romana jurasti, hoc usurpare? Qui re- spondit : Hoc, ut vides, actum est, et relinquere id ulterius minime possum. Cui vir Dei : Si vis, inquit, potes, et omnino ex Dei parte sanctæque Romanæ Ecclesiæ deprecor te, ut rem contra Dei voluntatem sumptam, et contra tuæ animæ salutem raptam, relin- quas. At ille : Et ego, inquit, sub eodem jura- mento, quo adjurasti me, adjuro te ut tuis te ves- tibus nunc exuas, et hic coram me te scopari fac- cias (21). Qui protinus cucurrit, virgas acquisivit, vestibus se exuit, et acriter se ab uno ex suis ibi coram omnibus scopari fecit. Hæc itaque falsus ab- bas perpendens, quid ultra diceret nescius, capite demisso inde surrexit, et induratus ut Pharaon, aliorum declinavit. »

CAPUT V.

Arialdi virtutes; jejunandi et psallendi accurata ratio.

47. Sicut enim tot testari possunt quot eum

(17) Tirones dici Ephesos honorarios, virorum principum vidimus ex S. Eulogio et passione S. Pe- lagii martyris. Talium ergo stipendium « tirocinium » dicebatur; quod hic applicatur etiam clericis simile obsequium archiepiscopo deferentibus, in ejus mini- sterio familiari.

(18) Landulfus adjungit quod Arialdus « alium a cœnobio S. Vincentii eodem modo repulit. » Jo. Antonius Castillioneus integro opere scripsit Flori- legium memorabilem antiquitatum basilicæ Vin- centianæ, in decem fasciculos distributum; cui deinde ampliorem titulum Mediolanensium anti- quitatum ex parœciis urbis collectarum, præfixit; sed nusquam seriem abbatum curavit texere. De eodem agit etiam Puricellus in Monumentis Ambrosianis, pag. 389, docetque postea ad moniales transiisse.

(19) Idem cum pag. 431 ostendisset an 1053 ibi- dem adhuc abbatem fuisse Landulfum, pag. 553 agit de hoc Aripando; ac denique censet ipsum esse, qui « Aripandus indignus diaconus » quarto loco subscripsit Widoni archiepiscopo, Simoniacam et concubinariam hæresim detestanti, an. 1059, fuisse autem adhuc abbatem anno 1064.

(20) Idem censet, « birrum clericale fuisse quod- dam brevius atque exterius indumentum, quo

familiariter novere, hujus intentio et exercitium aliud assidue non erat quam ut opere impleter quid- quid in divinis legebat voluminibus. Nam sic erat largus ut frequenter de ipso dicerent hi qui sedule cum eo morabantur : Si hic arcam auris plenam haberet, et non defuissent petentes egentes- que, uno in die omnia procul dubio expenderet. Cum enim alicubi incederet, et obviantes pauperes eum, ut eis aliquid largiretur, exorarent, argentum, quod nunquam peculiariter detinebat, a se sequentibus protinus commodabat, et sic eorum necessitati mi- sericorditer subveniebat. Munditiam namque cordis corporisque sic diligebat ut contra diabolicas illu- siones, quibus homines illudi solent nocturnis ho- ris, universas ferme noctes medias insomnis et per- vigil permaneret, et quamplurimas usque ad galli cantum protelaret, partim orando, partim legendo, partim ad destructionem Simoniacæ hæresis cum cæteris fidelibus in consilio consistendo.

48. Illum præterea usum gulosum, qui carna- les, tam clericos quam laicos, in sabbato sancto ad nonam cogit missarum solemnna et baptismatum, quæ in eadem sancta nocte agenda sunt, anticipare valde damnabat. Sed quia aliis in hoc non valebat, sibi consulebat. Prandente namque universa urbe, ipse sanctam noctem jejunos cum fratribus aliqui- bus præstolabatur (22); atque cum eis ad quemdam exhibat locum, qui dicitur Nemus, milliario a ci- vitate secretum. Ibi enim adhuc est ecclesia, a B. Ambrosio (23) constructa et dedicata; ubi, sicut fertur, idem fugiens populi tumultum, solitus erat degere librosque dictare. In hac autem vir Dei san- ctam eandem noctem pernoctabat, et debitas omni- potenti Deo laudes cum fratribus competenter red- debat. Nunquam enim volebat solus bibere, nun- quam sine pauperibus clericis comedere, nunquam sine sodalibus limitem forinsecum transire.

49. In diebus vero jejuniorum, solemnna nequa-

brachia tantum et humeri tegebantur. »

(21) Vide eundem curiose de hoc penitentia- gere disserentem pag. 455, atque ex Petro Damiani doctorem, « scopas » dici, non solum verberum in- fligendorum instrumentum, sed etiam ipsamet ver- bera scopis inflictæ, ubi dicitur quod « decem psal- morum modulatio mille scopas admittit. »

(22) Landulfus Junior hic allegat Isidorum, lib. vi Etymolog., sic scribentem : « Nox Paschæ ideo per- vigil ducitur, propter adventum Regis et Domini nostri, ut tempus resurrectionis ejus non nos dor- mientes, sed vigilantes inveniat. »

(23) S. August., lib. viii. De civit. « Extra castra Mediolani jacet monasterium, plenum bonis fratri- bus, sub Ambrosio nutritore. » Sed inter hos fuisse tres illos, a quibus Ambrosinorum ibi ordo, et inde decerptus ordo apostolorum, sumpserunt origi- nem sub S. Augustini regula, nequaquam nobis ve- rosimile videri diximus ad Vitam S. Placidi die 5 Junii; esto id scribant Morigia atque Maurolycus, hic in Oceano, iste in Historia originum religiosarum. Situm designat Morigia « in burgo Portæ Co- mensis. » Petrarca in libro De vita solitaria, « Nunc quidem silva excisa, » inquit manet tamen Am- brosii nemus. »

quam celebrabat sanctorum; e contra autem in A solennitatibus, nec genua flectebat, nec jejunabat, nec quemquam secum commorantem jejunare sinebat. Triduanum namque illud jejunium, quod inter sanctos dies paschales (24), contra antiquorum dicta sanctorum, noviter est peragi usitatum (25), sic vehementer horrebat, ut libenter diceret velle se tradere morti, si tantum exhortari posset populum quatenus in tempus mutaretur licitum et aptum. Quapropter in uno eorum dierum, una omni jam Ecclesia congregata, ut solito more ad litanias procederet; locum, e quo docere solebat, conscendit, eisque talia verba proferre cœpit. Debet, inquit, dilectissimi, juxta Apostoli dictum, esse Domino Deo nostro rationabile obsequium nostrum (Rom. xii, 1), quod competenter tunc agitur, quandocum sanctorum dictis noster actus consors invenitur. Hoc jejunium, quod nunc agitis, scitote me penitus ignorare, cuius impulsione spiritus agatur. Si enim Dei sit, valde miror; quoniam per illorum dicta sanctorum, pro quibus Deum locutum non dubito, jejunare in his diebus Paschalibus interdictum reperio.

50. Est et res alia, quæ super hoc nimis me hæsitare cogit. Nam in istis diebus tam acriter vos affligere cerno, vestibus laneis induendo, nudis pedibus incedendo, in pane tantummodo et aqua jejunando, quomodo, quando hæc agere debite jussum est, vos nullo modo facere inspicio. Scitote, quia sicut unus ex diebus quadragesimalibus non debet frangi a jejunio, qui hanc significant vitam, sic procul dubio nec unus ex his diebus quinquaginta est jejunandus, qui significant futuram, præter Sabbatum [ante] Pentecosten; et hoc, non propter afflictionem, sicut cætera jejunia alterius temporis, jejunandum est, sed propter novorum fratrum expectationem qui ad nonam regenerantur, quorum renovationem nos oportet jejunos præstolari. Verumtamen ut ea quæ dico plena esse auctoritate demonstrarem, sanctæ synodo Nicenæ, cujus instituta sic sunt recipienda, quomodo sancta Evangelia, per hos dies nec genua flectere nec jejunia celebrare placuit. Nam ii dies qui non sunt jejunandi, oranti pro hoc quondam cuidam Patri venerando, nomine Apollonio, qui præerat monachis circiter quingentis, satis declaratum est. Hic enim, quadragesimali rigore transacto, cum fratribus omnipotentem Deum rogavit ut eis dignaretur ostendere si eos more solito dies vellet jejunare. Quibus ipse Dominus, per incognitos viros, ante eos illico tanta dona omnium rerum ad edendum congrua misit, quanta per hos omnes dies Paschales eis abundanter sufficere possent. Et ut evidenter hæc ulterius ambiguitate care-

(24) Scilicet dies «Litaniarum, minorum» ut vocant, sive «Rogationum», quos triduo ante Ascensionem Domini jejunare, non quidem universalis Ecclesiæ usus obtinet, ut putant aliqui, cum Romæ totaque Italia id non fiat, sed transalpinarum omnium Ecclesiarum, sumpto a Gallis principio, institutore S. Mamerto Viennensi episcopo, circa annum 470; cujus in ea re zelum quantum laudent

rent eadem dona sic fuerunt mensurata ut, donec dies Pentecostes complerentur, ipsa non deficerent, et dum completi sunt, similiter consumpta universa sunt et illa. Quod B. Benedictus cernens, cum omni tempore alio monachis jejunium indixisset, hos jejunare eos nullo modo jussit.

51. Quid etiam B. Ambrosius noster patronus de his dixerit, commemorandum est. Ait enim (*serm. 2 in Pent.*): «Hanc sanctam Pentecostes diem quæ ratione curemus, vel cur istorum quinquaginta dierum numero sit jugis et continuata festivitas, ita ut hoc omni tempore neque observanda indicemus jejunia, neque ad exorandum Deum genibus incubamus, sed, sicut Dominica facere solemus, erecti et feriatî Resurrectionem Domini celebremus. Ad instar enim Dominicæ tota quinquaginta dierum curricula celebrantur; et omnes isti dies velut Dominici deputantur. Sic enim disposuit Dominus, ut, sicut ejus passionem Quadragesimæ jejunii mœrebamus, ita ejus Resurrectione in Quinquagesimæ feriis lætaremur. Non igitur jejunamus in Quinquagesima, quia in his diebus nobiscum Dominus commoratur. Non, inquam, jejunamus præsentem Domino, quia ipse ait: «Nunquid possunt filii sponsi jejunare, quandiu cum illis est sponsus?» (*Marc. ii, 19.*) Hæc cuncta beatus dixit Ambrosius: cujus dicta quomodo sint accipienda, non solum novimus nos, quorum est patronus, sed omnis etiam pene noscit mundus. Verumtamen hæc nunc tantummodo meminisse vestræ charitati sufficiat. Cæterum, si vixerimus, hæc de re, Christo auxiliante, plus dicemus.

52. Post hæc autem plebem dimisit, et ad S. Ambrosii corpus causa orandi perrexit. Quidam autem illico currentes ad ecclesiam majorem, ubi jam civitas erat omnis congregata, retulere hæc omnia. His itaque auditis, sacerdotum filii cæterique quamplurimi detestandi viri, accepta occasione diu præstolata, cœpere insanire et dicere: Modo aperte patet hunc, qui tam sanctum opus damnat, esse hæreticum Deique inimicum. Et his dictis, levaverunt pariter voces et fustes, omnique plebe commota, in ecclesiam beati viri, quæ canonica nuncupabatur, cum magno impetu irruunt; quidquid inveniunt, diripiunt, domumque destruere incipiunt; servum vero Dei ideo non interfecere, quia non invenerunt. Hæc ut nobilis Herlembaldus cæterique fideles audire, sumptis armis in audacem plebem et temerariam irruere, quos protinus sic exterminavere omnes, quasi essent vilissimæ pecudes. Imo cum virtute magna et potestate ad ecclesiam majorem venientes, violenter ab impiis abstulere quidquid de

sancti Sidonii Apollinaris, Gregorius Turonensis, Avitus et Ado Viennenses episcopi, ad 14 Maii deduxit Henschenius; quibus addi potest B. Alcuinus, aliique plures, citati apud Cangium in Glossario.

(25) Auctore forsitan Guidone archiepiscopo, hujusmodi observationi apud imperatorem assueto, eoque religiositatis laudem apud populum captante.

domo Domini rapuerant, et sic ecclesie Dei pene cuncta sunt reddita, operante Christo per zelum piorum, quæ ab ea fuerant rapta, operante Satana per furem impiorum.

53. Sicut Arialdus quotidie Christi causas erigere et exaltare contendebat, ita Christus de virtute in virtutem Arialdum assidue provehebat. Nam tam potentem in oratione nunquam reminiscor me vidisse alium quemquam; cujus qualitatem si dixerò, gratum fore diligentibus Deum, profuturumque spero. Tot enim sanctorum nomina de ipsius ore non solum semel in die, sed etiam bis terque audiebam procedere, quot nunquam scripta in codice vidi, nec alium proferentem audivi. Nam licet divinis ac liberalibus litteris sic imbutus esset ut vix alicubi ejus par inveniri posset, nullatenus plus in sua scientia confidebat quam velut nec unam sciret litteram. Sed cum esset cum aliquo de fide altercaturus in publico, priusquam ipsa haberetur congressio studebat per se, sive per fratres directos, circumquaque corpora sanctorum requirere, atque eorum patrocinia, ubi omnem suam spem collocarat, obnixè flagitare. Nam quotidie, vallatus fraterna acie, sanctorum corpora circumibat atque coram eisdem Deo gemebundam fundebat precem.

54. Exeuntes enim a domo, singulatim privatimque orando incedebamus, donec populi tumultum transissemus. Quo transitu, psalmos cantabamus reciproce, quos incipiebat ipse, et hoc agebamus, quousque ecclesie januis proximi essemus, ad quam pergebamus, ubi relicta psalmodia ejusque parte ultima memorie tradita, quos ad laudem illius sancti pertinere cantus vel hymnos sciebat, sumebat; sic quidem dicendo moderate lenique voce ut quod dicebat possemus audire, atque cum eo dicere, et cum hoc sancto canore ante sanctum veniebamus altare. Quo venerabiliter adorato, si dies solemnus vel Paschalis non esset, utraque genua in terram ponebat, manus expandebat, oculos in cælum figebat, et sic in crucis modo ante altare stans, pro Romano summo pontifice, atque pro pace, pro salute universalis Ecclesie, ac pro ejus adversariorum conversione, et pro cæteris hujusmodi utilitatibus multis, Deum exorabat cum gemitibus et lacrymis. Nos vero post ipsum procumbentes, quod dicebat, audiebamus et respondebamus. Tunc demum silenter paululum orabat, idque unumquemque nostrum agere sinebat. Denique se erigebat, altare honorifice adorabat, et nobiscum jam regrediendo dicebat: Angelum pacis et gratie dona nobis, Domine Deus noster (26), et tunc ibi psalmos dicere in ecclesie exitu incipiebat, ubi eosdem in ingressu reliquerat: cumque ad aliam veniremus ecclesiam, hoc in ea agebamus, quod in alia feceramus. Et

(26) Hanc orationem necdum potui in veteri missali vel breviario Mediolanensi invenire; libenter accipiam integram, et discam unde accepta sit.

(27) Id est, licet solum tres ultimi psalmi supersessent.

notandum quod in loco quo psalterium finiebat, in eodem protinus idem incipiebat; etiamsi præter psalmos tres (27) minime ei exordio (an ex ordine?) tunc dicere liceret. Clericum enim fatebatur semper debere inter psalmodiam esse.

CAPUT VI.

Archiepiscopus cum suis Arialdum et fideles armatus aggreditur vinciturque.

55. Peractis igitur novem annis in exercitio tam grandi atque admirabili, ventum est ad decimum, in quo pervenit ad votum diu nimis optatum. Nam sic pro Christo mori ardentè cupiebat, ut, cum quemlibet se Deumque cerneret pure diligentem, magna cum prece deposceret, dicens: Obsecro te per Christum, ut pro me precem fundas apud ipsum quatenus sanguine proprio testari merear verbum ejus, quod prædico, ad quod adipiscendum ei hæc occasio fuit. Juraverat illi omnis clerus, tam majoris quam minoris ordinis, necnon ipse Guido, qui Pontifex dicebatur, quatenus cum eo deberent hæresim Simoniacam ac Neophytanam damnare, et in catholica fide ulterius persistere. Sed cum ecclesiarum regimina eidem Guidoni sine rectoribus apparebant, illico quod juraverat oblivioni tradebat; et, ceu canis ad vomitum, sic revertebatur ad suum antiquum reatum. Quod vir Dei Arialdus cernens, litteras per manus Herlembaldi ad apostolicum direxit, quatenus ipse decerneret quid de Guidone adultero et Simoniaci atque perjuro fieri oporteret.

56. Tunc etiam duo clerici Modicenses (28) ad Christi famulum venere, spondentes velle se relinquere opera et consortium diaboli, et deinceps firmiter tenere et prædicare opera et fidem Christi, nam unus ex his tantæ fuerat audacie et perversitatis, ut quasi ductor existeret adversæ partis. Quibus vir Dei ait: Tot quippe sunt qui hoc dicunt mendaciter ut jam pene nemo sit cui possit credi veraciter. Vos vero, si vultis ut vestris credam sermonibus, ite, et operibus me firmum reddite. Regressi igitur domos, connubio illico a se repulso, cœpere palam et constanter profiteri B. Arialdi verba esse plena veritate, quæ hactenus erant professi fore plena falsitate. Hæc ut Guido audierat, sævos illic protinus apparitores mittens, eos capere jussit, atque in Alpes ad Castrum, quod dicitur Leucum (29), deportari. Ibi namque in tam dirum carcerem sunt missi (sicut ipsi nobis sunt postea professi) ut nunquam eos contingerit audisse sanctos a paganis duriora perpassos. Quod Christi famulus dum audisset, convocata in unum civitatis multitudine, ait: Volo vos, dilectissimi, scire quod Christianus pro nulla causa gladium debeat ferre nisi pro fidei defensione. Si ita est, vos, qui Christiani estis, et arma fertis, cogitate quid nunc vos oporteat facere. Ecce enim

(28) «Modoetia» antiquis, tunc «Modica» etiam dicebatur, nunc «Monza», in Boream 10, p. m. distans ab urbe.

(29) «Leucum» videtur esse «Lecco», ad cornu orientale lacus Comensis, 39 p. m. Mediolano.

duo clerici quandiu in perfidia persistentes, opera diabolica sunt secuti, honorifice ab eo qui pontifex Mediolanensis dicitur sunt habiti; cum vero eandem perfidiam diabolicamque nequitiam decrevere contemnere et Christum sequi, tunc sunt capti, tunc in dirum carcerem trusi.

57. Hæc cum cives Christiani audissent, obstupefacti, tantam perfidiam cum magno clamore ceperunt damnare, ad arma currere, et ad vindicandum tantum scelus contra Guidonem exire. Christi vero famulus, timens ne ad fidei detrimentum pro absentia Herlembaldi populus præmio aut timore corrumperetur, eos præcessit, in manu portans vexillum sanctæ crucis. Guido autem, spe nimie multitudinis equitum, pugnaturus occurrit in ruribus Modicensibus, millibus fere decem ab urbe distantibus. Vociferantibus itaque partibus utrisque, infideliem aciem protinus tantus invasit timor quatenus ei nulla quidem remaneret spes fugiendi vel bellandi, sed dantes statim obsides, clericos sponponderunt captos quantocius se reddituros. Et sic in eodem die reversi sunt gaudentes, Deumque laudantes. Tert' a etiam die post hæc ad ecclesiam viri Dei vox insonuit, dicens: En jam veniunt rudes martyres Christi, clerici scilicet, qui fuerant capti. Quibus Christi famulus cum multis fidelibus illico occurrit obvius, eosque deosculans, cum magno gaudio suscepit: et excelsa voce « Te Deum laudamus » cum fratribus cantare cœpit, illosque sic in ecclesiam introduxit. Quos tunc consterna..... (30)

58. Postquam autem Herlembaldus Roma rediit, litterasque excommunicationis detulit archiepiscopo, subito prædictus archiepiscopus per totam urbem nuntios misit in Sabbato (ante) Pentecosten nuntians universis civibus, ut si inaudita scire cuperent, in Pentecoste (31) summo diluculo venirent ad majorem ecclesiam. Hoc autem ideo fecit, ut contra sanctos Dei Arialum et Herlembaldum populus insaniret. Mane fit concursus populi; Herlembaldus supra cancellos (32) sese contulit, ita ut ab omnibus videretur. Cœpit igitur Guido, tenens manu excommunicationis bullam, ad populum conqueri de Arialdo et Herlembaldo, dicens: Turbatio pestifera per hos disseminata est, ita ut videam in his scriptis omnium nostrum perniciem contineri. Hæc enim civitas ob reverentiam B. Ambrosii nunquam Romanæ paruit Ecclesiæ. Ergo tollantur de terra viventium hi seminatores verborum qui quotidie laborant ut hæc urbs pristinam et propriam perdat libertatem. Ad hæc cœpit

A populus exclamare: Occidantur velociter, occidantur. His dictis, Guido cum magna clericorum cetera cœpit descendere, ut sanctos Dei opprimeret. Sed cum nimia plebis densitate ad eos non pateret accessus, cœpit Guido exclamare: Omnes qui S. Ambrosii honorem diligunt ab ecclesia exeant, ut nostri adversarii evidentius cognoscantur, citiusque conterantur et opprimantur. Subitoque ecclesia evanescens est ita ut ex septem millibus virorum tantum duodecim remanserint in subsidium servorum Dei. Arialus autem et Herlembaldus super cancellos stantes, flexibus genibus Dominum exorabant: in quos pars adversa clamore magno irruit, laici in Herlembaldum, clerici vero in Arialum; quem percutientes deorsum præcipitant, et percussum credunt occisum. Tenebatur autem sceptrum militare ante Herlembaldum, super quo se appodiare solebat; quo sibi propinquantes mirabiliter prosternebat, ita ut nullus auderet sibi propinquius accedere.

59. Cœpit igitur volare fama per urbem, mortem nuntians Ariali, unde sequaces sui ira commoti arma capiunt; venientesque non ad ecclesiam, uli tumultus erat, sed pontificalem aulam ingrediuntur, quæquæ reperiunt, dissipant, et per aulam ingressum intrant ecclesiam..... tos cruentosque. Cœperunt itaque Herlembaldum cohortari, ut descenderet et Christi adversarios cum eis prosterneret. Quibus nullo modo acquiescens, nec descendit, nec manus deposuit. Ipsi vero irruere protinus in adversarios, et, sicut ante validissimum ventum fumus, sic ante eos omnis illico infidelis evanuit populus. Guidonem vero ante januas in equo reperiunt; quem juste fustigantes spoliant, atque eorum manus vix evadere potuit, in cœnaculum quoddam tractus potius quam delatus. Tot namque ocus tunc apparuere pro veritate certantes quasi eisdem nulli essent in eadem urbe resistentes. Magno igitur cum trophæo ecclesiam intrantes, Herlembaldum descendere faciunt, imo læti valde sunt effecti, eo quod B. Arialum quem credebant mortuum, reperiunt vivum. Quem tollentes in atrium ecclesiæ, quæ dicitur Rozzoni (33), deveniunt, ibique protinus tanta armorum multitudo est congregata quatenus inimicorum non solum corpora prostertere, verum etiam ipsorum possent D libere omnia ædificia subruere. Ad quod patrandum anxie anhelarent, Herlembaldus, jam vexillum in manu tenens erectum, ait: Oportet ut dominum Arialum inquiramus, et cujus domum evertere primitus debeamus. Hæc vero ut Christi martyr audiit, in locum, unde a cunctis posset audiri, se

(30) Notat Puricellus, in suo ms. defuisse paginas duas; quæ dum aliunde restaurantur, jubet suppleri hiatum ex Vita per Landulfum juniorem scripta, quod facio.

(31) Pascha anni 1066, litt. Dominicali A, celebratum fuit 16 Aprilis, atque adeo festum Pentecostes 4 Junii.

(32) Etiam hodie sic composita cernitur cathedralis ecclesia, ut chorus seu presbyterium, reliquæ ecclesiæ pavimento altius ad octo vel decem pedes,

pluribus conscendatur gradibus, per quos venit ad cancellos ipsi choro prætensos.

(33) « Quæ nunc dicitur S. Sepulchri, » inquit Landulfus junior, adeoque post annum 1100, quando restaurata structura et dedicata iterum fuit. Vide Monumenta Ambrosiana pag. 477 et seqq. et quomodo primum nomen accepit anno 1056, a « Benedicto, qui et Rozo, » primo ejus fundatore sub titulo « S. Trinitatis, » juxta instrumentum ibi productum.

jussit deferri; eoque innuente manu, silentium factum est magnum.

60. Charissimi, inquit, si in linguas verterentur nostra omnia membra, nullo modo valerent Dei laudare magnalia, vobis hodie coelitus ostensa: Hodie enim, ut scitis, talis hora fuit, in qua nullus vestrum unum saltem pro veritate valebat verbum proferre, nunc autem nullus est qui vel etiam contra vos, ut inspicitis, audeat mutire. Ecquis vero est hæc operatus, nisi Christus? Si igitur Dominus hodie cognovit famulos ad tuendum, dignum est ut famuli noscant Dominum ad venerandum. Nam si inimici Dei et nostri hodiernam noscerent solemnitatem, quod egerunt, nullatenus essent conati. Nos vero et Dei scire solemnitatem venerando, et ejus audire præcepta obsequendo oportet. Ait enim: Diligite inimicos vestros; benefacite his qui oderunt vos (Luc. vi, 27.) Per ipsum ergo vos oro ut nunc arma deponatis, mecumque ad B. Ambrosii sacrum corpus veniatis, et ibi Deo grates debitas pariter reddamus, nostrosque æmulos diem hodiernum ducere lætiferum sinamus, nec non pro ipsis Deum suppliciter exoremus. Nam a quibus hæc aguntur, alta celsitudo acquiritur: quia de filii hominum Dei filii, testante Christo, efficiuntur (Joan. 12). Hæc illa multitudo dum audisset, alii videlicet sapientiores, B. Arialdum totum cruentum et seminecem spectantes, pacem vitamque inimicorum posse audientes, mirantes obstupescabant; alii vero ferventiores spiritu, his verbis nullo modo acquiescere volebant. Verumtamen licet diversi vellent diversa, cuncta tamen illico sunt completa martyris verba.

CAPUT VII.

S. Arialdi ab hospite presbytero proditi cædes crudelis.

61. Sequenti denique nocte iterum cum Guidone congregata est pars perversa, dicens: Non nos hæc adversa omnimodo dejiciant; popularis enim turba cito mutatur, et in diversas partes facile inclinat. Certi quidem sumus, quod in urbe Arialdum extinguere nullo modo valemus. Tale igitur aliud consilium nostra sagacitas reperiat, quod ipse nullatenus evadere queat. Constituatur equidem per diversa urbis loca ex nobis viri prudentes, pecunias a nobis sibi collatas habentes copiose, quas per populum clam in noctibus tribuant; in diebus vero, omnibus omissis negotiis, assidue conveniamus, et hoc tandiu agamus, quousque nimis multiplicati ipsum violentè ab urbe pellere valeamus. Quod cum fuerit factum, positus undique insidiis capiatur, captusque illico necetur. Quæ cuncta si non impleverimus, pacem nunquam habebimus. Quid multa? Per dies quindecim duodecim duo populorum conventicula sunt in urbe vehementia assidue habita; unum sci-

(34) Eo loco decollatum fuisse (S. Victorem) dixit Henschenius 8 Maii ad illius Acta; estque suburbanus locus, in eoque ecclesia etiamnum superest.

licet fidelium ad ecclesiam Rozzoni, alterum vero in curia pontificali. Crescebat autem nimis pars vesana, pro pecunia sibi in noctibus data; qua nequiter crescente, fideles paulatim lædentes cœpere deficere. Quod perversa plebs cernens, cœpit elata in B. Arialdum cum nimis clamoribus irruendi facere impetum, quatenus eum ibi necaret ejusque locum funditus desolaret. Erat enim Christi famulus inter adversa tam fortis et constans ut nullus e fratribus in die tribulationis inde auferret aufugere, nec quidquam asportare, sed cum fremitum impiorum supervenientem audirent, se ante altare prosternebant, ibique mortem expectabant.

62. In uno horum dierum, cum jam clausis ostiis fratres ante altare jacebant mortem præstolantes, unus eorum rem quam maxime diligebat, latenter aperto ostio inde asportavit, eamque in domo cujusdam civilis amici commendavit, protinusque rediit. Quod vir Dei ut audivit, fratrem ad se accitum sic allocutus est: Arnulfe, inquit, nonne ecclesia hæc in ejus honorem et nomen dedicata est, cui assidue dicimus: « Sub tuum præsidium confugimus, Dei Genitrix? » Et nonne legisti: Maledictus homo qui spem suam ponit in homine (Jer. xvii, 5)? Et cur contra hæc nunc agere præsumpsisti? Qui pavens obmutuit. Ut autem tam idem quam cæteri amodo non præsumerant talia, hæc culpa acribus verberibus est protinus emendata. In his namque diebus ibidem tam gravis confusio vehemensque perturbatio erat, ut in hora constituta plerique fideles cibum capere desperarent, mortem ad futuram illico expectantes. Sed licet impii frementes insanirent, nullo modo facere audebant quod minabantur, quoniam toties dolor in eorum capita vertebatur quoties contra Christi famulum surgere nitentur.

63. Quapropter iniquum et publicum dant præceptum ut, donec Arialdus in urbe maneret, quicumque clericorum publice mysterium celebraret, vel tintinnabula sonaret, aut laicus quisquam qui hæc in sua agere ecclesia permetteret, non solum privaretur substantia, sed etiam vita. Hæc vero non solum alibi, verum etiam in ecclesia ubi idem manebat, præ nimio timore jubente milite, cujus ipsa juris fuerat, servari cœpere. Quod ipse super omnia, quæ ei hactenus acciderant, gravius existimans, ait: Absit ut mei ultra sint participes et fratres, qui nefandas hæreticorum observant pro mortis timore institutiones! Qua de re, etiam ipsis fratribus ignorantibus, assumpto tantum comite uno nomine Syro, nocte clam urbe exiit, et ad S. Victorem ad ulmum (34) biduo cum ipso perlatuit. Denique hinc Herlembaldus cum multis fidelibus militibus utrosque suscipit, et Papiam (35) cum eis perrexit. Et parte quidem militum remissa, parte vero secum retenta,

(35) Abest Mediolano (Papia 13 p. m.) sita ad fluvium Ticinum, unde vetus urbi nomen; is autem post pauca passuum millia infra urbem illabitur Pado.

per Padum navigio cœperunt descendere (36), quatenus Romam pergerent, et usque ad aliud tempus tantæ iræ cederent. In quo scilicet navigio sub quodam capti sunt oppido (37), et ex medio sodalium ineffabiliter mœrentium B. Arialduſ violentè solus est raptus, et in arcem deductus. Ubi dum solitam in oratione et sermone teneret constantiam, miratus miles, qui ipsum ceperat, ait : Pontifex quippe Mediolanensis magnum quidem mihi se daturum promisit præmium, si te caperem, eique te darem. Namque mihi ab eo est intimatum te esse hæreticum, quod, ut cerno, omnino est falsum. Denique eum cum omni domo sua venerabiliter habere cœpit, et comitibus mœstis Papiam jam reversis reddere festinavit.

64. Post hæc, scientes loca undique obsessa, ad quoddam castrum (38) fidelis Herlembaldi sunt reversi. Tunc quidam fratres Canturienses ei mandarunt, dicentes : Nobis quidem hic pro nimia persecutione vivere non licet, nos vero ad te venire jubet, si placet. Quibus et ipse : Quicunque, inquit, mecum pro Christo mori est paratus, venire ad me festinet, qui autem nondum est, aliorum fugiens declinet. Hæc, me præſente, dicta sunt. Post hæc Herlembaldo, cæterisque qui secum aderant, sic locutus est : Ex hac, inquit, terra exire nequimus, quia mortiferis insidiis omnes aditus obsessos scimus. Et hic manere non possumus, quoniam populus vesanus hic me persequi jam minatur; et valde paveo ne insontes hujus loci incolæ sub hac occasione devastentur. Quapropter necesse est ut aliud reperiamus consilium, scilicet, ut quæramus quempiam virum, qui me per dies aliquot in suam occultet domum, quatenus interim aut populi furor deferbeat, et in hac terra me vivere liceat, vel custodia in insidiis ubique positæ me desistant quærere pro nimia securitate, et sic me hinc forte licebit exire. Qui responderunt dicentes : Quæ autem dicis, cunctis placent, si inveniretur qui hoc fideliter faceret. Et ille : Est, inquit, loco huic quidam presbyter vicinus, nuper ex Hierosolyma regressus, qui hæcenus mihi credere satis est visus, per quem, si placet, mittatur, et super hac re diligenter inquiretur. Omnibus itaque volentibus, per nefandum presbyterum tunc missum est.

65. Post hæc ecclesiam ingressus ipse est, in qua, quoniam vigilia (39) S. Joannis Baptistæ erat, a mane usque ad horam quasi nonam in oratione permansit indeficiens. Et ecce detestandus presbyter veniens, secreta diligenterque inquiretur, si locum haberet aptum ad ipsum per tres saltem menses oc-

A cultandum. Qui cum promitteret se juxta ecclesiam locum sic habere secretum, ut in eo quempiam per multos annos tenere valeret celatum; media tandem nocte, libatis oculis, cum gemitibus et lacrymâ multis, usque ad portam cum ambobus processimus. Nam ipsum multum deprecati sumus, ut unum (quemcunque ex nobis vellet) in suum obsequium sumens, duceret : Quibus et ipse : Nequaquam, inquit, quoniam, si una duo sunt, loquantur et loquentes audiuntur. Quis fari potest quanta bona tunc Herlembaldus presbytero promisit, si ipse Christi famulum tractaret, bene, et quanta mala, si male? Mœrentes igitur, utrosque abire permisimus; mane vero ad urbem devenimus.

66. Presbyter ergo nequam, mox ut in suo conclavi illum concluderat, diabolico tactus spiritu, malo Guidoni nuntiare festinavit, dicens : Quid vis mihi dare, et ego tibi tradam Arialduſ sine turba, sine Herlembaldo, imo absque viro aliquo? Cui ille, lætus nimis effectus, magnum præmium illico cum securitate promisit si ipse quod promittebat imple-ret. Tunc sibi quamplures dari petiit milites; quos sumptos inter duas macerias, ab habitatione secessas, nocte constituit, dicens : Unus, inquit, ex vobis tantummodo in media jaceat via, scuto coopertus; hunc enim, cum venero, percutiam calceamento. Tunc vos omnes velociter surgite, et tam me quam ipsum capite; ne forte quidem super alium surgatis incaute, vobis hoc fore signum scitote. Et post hæc in his verbis ad virum Dei ingressus est : Domine, inquit, Arialde, necesse est ut hinc velociter discedamus, et ad castrum, de quo te suscepi, revertamur, quoniam te hic esse omnibus notum est; nam si hic moram fecerimus, cras procul dubio capiemur. Cui vir Dei : Tibi, inquit, via est nota, præcedere ergo, et ego sequar te. Traditore igitur præcedente, ad milites venere utrique. Et ex calceamento facto conducto signo, omnes pariter in Dei virum irruunt, eumque capiunt, captumque stricte vinciunt, et vinctum jumento superimponunt, ac tacite conciteque contra Lacum majorem (40) festinant pergere.

67. Hoc autem ante horam diei tertiam, in quo vigilia S. Petri celebratur, per totum Mediolanum est divulgatum; unde factum est ut ubique esset luctus et lamentum piorum, atque contra vesana exsultatio reproborum. Quod ego audiens, tumultuosam et confusam protinus reliqui urbem, eumque persecutus sum. Die igitur eodem nocteque sequenti festine properans, die altero ad præfatum jam sole oriente perveni Lacum; supra cujus dum incederem

(36) In Æmiliam scilicet, ut per statum pontificum tutum iter tenerent.

(37) Landulfus, « sub quodam Placentino oppido, » primum autem Papiam venientibus post 16 p. m. occurrit « Parpanesius, » nec procul inde longius a ripa « Castrum S. Joannis, » quo forte deductus sanctus est.

(38) « Legnanum » appellat Landulfus, ad Olanam fluvium, 14 p. m. Mediolano; Canturio autem 20,

et a Lacu Majori solum 11.

(39) Scilicet 23 Junii.

(40) Major dicitur « Lacus, » olim « Verbanus, » quem Ticinus efficit evolutus ex Alpibus, initio sumpto circa S. Aurigii oppidum; ubi stagnare incipiens seque diffundere, per milliaria fere 50 deducitur usque Sextum, et rursus intra ripas coercetur; ipsum autem Sextum Mediolano distat p. m. 26.

litus, et Stationæ (41), ubi parentela mali Guidonis habitabat, essem propinquus, obvium habui virum, nomine Martinum, qui se dicebat fore presbyterum. Sic me interrogavit unde essem, quoque pergerem. Cui, ut veritatem securus ab eo inquirerem, ex parte mentitus sum, dicens: Ex illa plebe sum et comparere mei huc me direxere, ut manifeste valeant scire utrum verum sit quod apud nos de Arialdo, clericorum inimico, noviter insonuit, scilicet, quod extinctus sit, et si eis super hoc pleniter lætandum sit. At ille: Revertere, inquit, mecum; et, cum ad ecclesiam quam paululum post te reliquisti, redieris, optime de hoc instructus eris.

68-69. Et tunc mihi secum revertenti ait: Externa namque die (42) vox lætifera nostro insonuit loco, dicens: Arialdus, clericorum adversarius, vinctus habetur in nave, et in ripa Laci. Ad quem illico cum multis aliis decurri, et arrepto palo optime acuto, manuque erecta, in pectore ejus illum infligere volui; sed non sum permissus. Missi sunt quidem quinque protinus viri a domina nepote (43) archiepiscopi, de quorum ferocitate ipsa non dubitabat, qui eum a militibus dividerent, et in locum, quo ipsa eis jusserat, ducerent. Quod sine mora completum est, et in tantam illico est ductus solitudinem ut vix ibi sit aliquando accessus hominum (44), et tantummodo navigantium, sed silvestrium solummodo habitatio bestiarum. Quid te verbis longius protraham? Ibi cadaver ejus sine auribus, sine naribus, sine oculis, sine dextera manu, sine membro genitali esse fecere. Si absque omnibus his membris aliquando quemquam vidisti vivere, hunc esse mortuum noli credere, nam fere nullo modo quiescere quiveram, donec ii qui in eum hæc patrantur sic me securum fecere quatenus ultra non sit unde mea jam mens dubitare possit. Tu vero ad tuos revertere, hæc eis intimans, eosque redde securos lætosque. Et post hæc alterutro divisi sumus, et, donec ecclesiam est ingressus, me redire sinxi; postea vero, nolens verbis confidere perfidi, regressus sum ad iter quod reliqueram. Cum autem in jam præfatum ingrederer vicum, juxta viam reperi ecclesiam, in honorem S. Petri dedicatam, ad quam tunc clericorum laicorumque multitudo cum pro-

cessione exibat. Ibi quidem seorsum duas inventi mulieres, de his quæ acciderant conferentes et plorantes. Quibus appropinquans, inquisivi quid haberent cur flerent. Quarum una ait: Vere tu ex illo es ordine qui, cum deberet suis bonis dictis factisque omnes levare in cælum, e contra malis exemplis cunctos præcipitat in infernum. In hoc enim loco, machinante tuo ordine perverso, in his diebus tantum est perpetratum scelus quatenus pro hoc omnipotens Deus [omnes] in abyssum demergat anxie expectemus; et tu dicis: Cur flemus? Videns igitur mulierum fidem, ipsis quod discipulus essem illius de quo flebant intimavi, easque, si vera essent quæ a prædicto audieram viro, inquisivi. Quæ statim, factæ apud me nimis gratæ, omnia testantur esse vera, præter hoc quod de ejus morte adhuc erant incertæ. Viam itaque mihi contra præfatum tendentem solitudinem ostendunt, multumque deposcunt, ut revertens eas facerem sciolas, unde eis adhuc inierat dubietas. Verum ingentium præpeditis obstaculis saxorum, illuc accedere eundo per terram nequivi, quique per navem illuc me transferre auferet, reperire non potui; ideoque, præter quæ dicta sunt, pleniter de illo tunc scire non valui.

70. Porro, secundum quod postea diligenter scrutatus sum, qualiter quibusque ex hac vita verbis migraverit, diligentibus Deum fore gratum credo, si id breviter intimavero. A loco igitur, quo captus est, psalmodiam decantavit. Ad Stationam enim a militibus, ut prædictum est, divisus et quinque ferocibus servulis est traditus. Qui cum ipsum ducerent ad mortem, allocuti sunt dicentes: Arialde, cur non recordaris, ut neques quæ hucusque dixisti, et profitearis dominum nostrum esse verum pontificem? Nam si hoc faceres, forte adhuc vivere posses. At ille: Absit, inquit, ut coronam, quam veram dicendo in mea acquisivi vita, in fine mentiendo amittam! Nam me utrum nunc ducatis ad mortem, ignoro; quod si facitis, scitote vestro domino meam mortem valde nocituram, non solum in futura vita, sed etiam in præsentia. Et illi: Videsne, inquirunt, illum magnum montem? Si ipse profecto esset aureus et tuus, totumque dares, ultra nullo modo vive-

(41) Exolevit « Stationæ » nomen, solis tunc forte eruditus notum; sic enim 31 Januarii in Vita, SS. Julius et Julianus dicuntur venisse in diocesim Novariensem ad insulam Verbani lacus, qui subjacet Stationæ, quo nomine Angeram observavimus appellatam; alii « Angleriam » vocant; et sic vocat etiam Landulfus, estque oppidum in orientali lacus ripa 5 p. m. supra Sextum.

(42) Hoc est « nudius tertius; » nec enim placet corrigere legendum, ex Puricelli mente, « hesterna. »

(43) Landulfus Senior apud Puricellum pag. 11, « Olivam » nuncupat, et fatetur eam « omnium nequissimarum artium maximeque incantationum scientia fultam » fuisse, addens, quod Arialdus, « ejus vultui in arce Arona, » ex adverso Anglerie posita, « repræsentatus, eadem illico imperante et patru sui dolorem reminiscente, in insula quadam

D juxta Lacum Majorem quam secretissime ductus est. »

(44) Carolus a Basilica Petri, in sua Novaria pag. 154, describit « insulam S. Victoris, in medio fere lacu, in quo olim erat ecclesia S. Victoris, parochialis Isellarum, propius ripæ adjacentium, » quæ habitatoribus fere vacavit semper, eademque insulam in Actis SS. Julii et Juliani num. 7 putat indicari, potius quam alteram Isellarum « multis piscatoribus incolis » habitatam; atque a S. Julio reprobata, ne ibi mori et condi vellet, ubi « lupus et vulpes accipient suam gallumque in prædam, quia, quod in eadem insula debuerat evenire in futurum, in præsentia cognoverat, » quod de scelere in « S. Arialdum » patrando, nescio quo modo, interpretatur prælaudatus Carolus.

res. Ille autem hæc audiens se erexit, et hymnum sanctorum apostolorum Petri et Pauli alta voce decantare cœpit; quo finito, ad solitudinem ad quam tendebant, pervenere. Quem tollentes de nave, supra quoddam saxum vinctum posuere ad sedendum. Seorsum denique paululum remoti hæc dicere cœperunt ad invicem: Quid faciemus? Si tantum occiderimus virum, nostræ animæ nullum ultra poterunt adipisci remedium, et hoc si non fecerimus, nihilominus moriemur. In his enim dum hæsitarent, aspexere naviculam concite venientem, duosque homines deferentem: Et aiunt ad invicem: Hos expectemus, hi forsitan boni nuntii bajuli sunt.

71. Prædicta vero mali Guidonis neptis, quæ ex hinc Jezabel et Herodias est nuncupata, postquam quinque ad Dei famulum necandum direxerat servulos, duos clericos, quos in ejus mortem præcipue inhiare cognoverat, ad se vocatos sic allocuta est: Assumptis gladiis vestrum persequimini velociter inimicum, ne forte cæteros seducat, et ulterius vivat. Hi vero erant, qui cum nave tunc veniebant. Qui cum ad cæteros venissent, egressi de nave dicunt: Ubi est Arialdus? Qui responderunt dicentes: Mortuus est. At illi: Nobis, inquit, jussum est videre illum, sive vivum sive mortuum. Et aspicientes, viderunt illum eminus vinctum, sedentem super saxum. In quem sic anxie irruunt, quomodo leonum catuli super prædam famelici. Evaginati igitur gladiis, ipsius unus unam, alter vero auriculam arripit alteram, dicentes: Dic, furcifer, si dominus noster verus est archiepiscopus (45). Qui respondit: Nec fuit unquam, quia opus archiepiscopi in ipso nec est nunc nec fuit unquam. Tunc immites ejus utrasque amputant aures. At ille, oculis in cælum elevatis, ait: Gratias tibi ago, Christe, qui me hodie inter tuos martyres dignatus est connumerare. Interrogatur denique iterum si Guido verus esset archiepiscopus. Qui solitam constantiam animi tenens, ait: Non est. Quapropter nasus ipsius protinus cum labio superno est abscissus; deinde ambo oculi sunt effossi. Postea vero dexteram detruncant manum, dicentes: Hæc est quæ faciebat epistolas, Romam directas. Dehinc radicitus membrum amputant gemitale, dicentes: Prædicator castitatis hactenus fuisisti, ex hinc et tu castus eris. Postea vero de sub gutture linguam extrahunt (46), dicentes: Modo

(45) Idem Carolus: « Interrogatus (Arialdus) si Guidoam teneret archiepiscopum, quem Ecclesia Romana pallio et cardinalibus firmaverat, respondens dixit: Donec linguam in ore portaveris, et anima incolumis fuerit, ac mens mea serena, non tenebo ipsum pro archiepiscopo, nec habebō. »

(46) Idem: « Linguam ejus de sub mentone trahentes, in insula eum semimortuum reliquerunt. »

(47) Alteram fortassis Isellarum prædictarum, quas æque ac illam S. Victoris, comitis Borromæi, in jus deinde cessisse, tradit prædictus Carolus a Basilica Petri.

(48) Idem senior Landulfus: « Quin et altera die jubente eadem Oliva, ne a suis vel mortuus inveniretur, et ab Herlembaldo durissime ipsa obsideretur, in arce Trevali » (vulgo di Val travaglia inquit

A sileat quæ clericorum familias conturbavit et dispersit. Et sic illa sancta anima carne est soluta; corpus vero ibi quoquomodo terræ traditum est.

CAPUT VIII.

Corporis per decem menses incorrupti deportatio Mediolanum.

72. Cœperunt denique illic post hæc luminaria præclara per noctes piscatoribus apparere; quod ut impia Jezabel audivit, protinus in aliam insulam (47) eum nocte transferri jussit. Sed cum eadem lux ibidem similiter crebro appareret, in locum tertium (48) eundem asportari fecit. Videns igitur quod non posset sanctum occultare corpus, nec sub terra neque super terram, quia illud ubique lux eximia comitabatur, irata valde fecit saxa ingentia circa ipsum innecti, et in profundum lacu dimergi. Verumtamen ibi, ubi est projectum, tanta est aquæ altitudo (sicut didici a viris illis loci) ut vix fune centum cubitorum quisquam possit fundum attingere; nam idem lacus pro sui magnitudine Major nuncupatur, et plus quinquaginta miliaribus in longum extenditur. In quo tam innumerabiles procul dubio immanesque sunt pisces ut per tres menses facile devorarent quot in eadem parochia sunt pecudes. Verum quia omnia hæc occulte fuerant peracta, de illo hæsitatio et altercatio ubique erat non parva. Alii dicebant quod esset mortuus, alii quod in vinculis clam detineretur. In cujus amorem tunc sic omnis populus est accensus ut cuncti se sub jurejurando constringerent quatenus illum aut essent vivum sive mortuum habituri, aut pro ipso ad mortem usque certaturi. Sed Deus omnipotens, cujus causam ipse patefecerat, nec illum passus est a pisce contaminari nec in lacu profundo occulte morari.

73. Transactis namque mensibus decem, quidam vir fidelis, nomine Algisius, per urbem cœpit discurrere, dicens: Nuper in die inventionis sanctæ crucis (49), mei causa negotii juxta littus transibam Laci Majoris. Et ecce aquila eadem supervolabat littora, cætera expellens volucra. Quod ut viderunt pastores, qui ibi pascebant suas pecudes, illuc festine cœpere currere; cum quibus cucurri et ego. Et ecce beatissimus Arialdus, ex aqua projectus, ibi integer, præter octo membra, quæ ei erant cum ferro amputata, jacebat, mirifice candidus. Quem ego videns, optime illico agnovi, hisque qui aderant lacrymabi-

Puricellus) « in apotheca S. Ambrosii, cautissime humaverunt defunctum. Transactis vero diebus aliquantis, ejus cadaveris fetor castellum omne ita ut omnes nausearent fugientes occupavit. » Quod ultimum, si confictum non est, non cadaveri debuit imputari, sed alteri et altiori causæ in detestationem facinoris; nam cadaver ipsum, etiam post decem menses, suaveolentissimum inventum est, ut mox dicitur.

(49) Die 3 Maii, anno 1067. Sunt autem qui dicant eatenus dissimulasse (Herlembaldum,) quia Guidoni Mediolani præsentem favebat omnis populus; eo autem deinde digresso, incubuisse in ultionem sumendam. Sed calumnia hæc est; satis enim habuit recuperasse (Arialdi) corpus; eoque motus populus fuit miraculis.

üter omnibus dixi : Videte, inquam, ut hic salvus A sit, quia iste est B. Arialdus, quem mœstus universus quærit populus. Dum enim ibi aliquantulum moraremur, subito de arce Arona (50) missi sunt servi, qui inde nos ejecerunt; et in quamdam, quæ ibi erat, foveam leniter humavere. Hoc ego qui hæc scripsi, dum audissem, sumpto comite, illuc perrexi concite. Repertosque pastores, utrum nam vera essent quæ audieram, diligenter cateque inquisivi. Qui, cuncta esse procul dubio vera, respondentes asseruerunt. Et ego : Si vera sunt, inquam, ubi ergo est ille? At illi : Ecce, inquit, locus, ubi videntibus sero est positus : mane vero revertentes, locum quidem invenimus; de eo autem nihil. Hoc tantum putamus quod nocte sursum delatus sit in arcem.

74. His auditis velociter reversus, Herlembaldo, viro prudenti, quæcunque audieram, per ordinem cuncta narraui. Qui festine omnibus convocatis civibus, jam in appetitu martyris, quem patefactum audierant, vehementer inhiantibus; ex illis viros elegit, atque ad sanctum requirendum corpus direxit. Qui post biduum reversi, professi sunt hostes veritatis dixisse : Mori potius parati sumus quam quod quæritis reddere corpus. Hoc autem ideo dicebant quia idem dissipare tentarant. Nam nocte qua ad se illud detulerant, cernentes ejus integritatem et decorem, dixere ad invicem : Si enim hic fuerit quæsitus, et ab omni populo tam decorus inspectus, semper quidem ipse erit in laude, nos vero in opprobrio. Quapropter cutem cum capillis de ejus radamus capite; pellem vero corporis albescentem ferreis dilaceremus unguis, pedes abscondamus utrosque, et in furno denique nimis candente illum aduramus, quatenus, si ad eum videndum missum fuerit, horridus et ignotus potius respuatur quam quærat.

75. Verum, licet hæc diabolica machinamenta in eo cuncta complissent, in deteriorem quam putarant ignominiam ceciderunt, quia non missum est ad videndum, sed petendum. Nam auditis nuntiis, tintinnabulis tubisque concisus sonantibus, omnis civitas in unum convenit. Tunc dixit Herlembaldus : Quoniam inimici Dei et nostri gratis sanctum nolunt reddere corpus, decet ut ab eis per nos violenter auferatur. Sed quia res, quam prosequimur, Dei creditur et dicitur esse, volo ut illuc juste et cum ipsius incedamus honore. Non enim cum raptu et pauperum detrimento innocentium pergamus, sed nobiscum feramus unde vivere debeamus. Discurrant itaque nuntii circumquaque velociter qui omnes, ad bella aptos, cum armis, rusticosque ut ve-

nire hortentur cum plaustris, quatenus illi nobis cum pugnent, isti vero nostra arma et victus deportent. Congregata igitur post paululum tanta sunt carra, ut per septem fere milliaria vix posset per publicam et communem viam turba pedestris vel equestris incedere. Confluebat autem undique quasi arena maris multitudo innumerabilis, arma ferens et victus supra dorsum famulorum sive jumentorum. Et sic incedentes, secundo tandem die ad vesperum reperimus pratam, quarto fere milliario (51) a loco quo incedebamus distans, bene humectum amplumque. Ibique, quia ad hoc aptum erat, castra metati sumus.

76. Hic Herlembaldus, vir prudens, iterum delegavit (52), blandequæ sanctum corpus quæsit. B Perterriti itaque hostes a sonitu pavendo frementis multitudinis super se venientis, prohibere quod petebatur ultra non ausi sunt. Et ecce die altero illucescente, vox lætifera per castra insonuit, dicens : In littore quidem Ticini directum est in navem corpus B. Arialdi. His auditis certatim omnes arripuerunt cursum; ille namque habebatur tunc beatorum qui ad currendum erat promptior. Eo igitur levato in feretrum (53), cum tanta gloria et laude reverti cœpimus ut eas nullo modo exprimere possem, etiamsi vocem linguamque ferream haberem. Nam de castellis, quibus se concluderant pro civium timore, exhibant senum, juvenum atque mulierum infinite multitudines, Cruces cereosque atque situlas aqua C plenas (ut potarent æstuantem) deferentes, et unusquisque, prout valebat, voce excelsa immensas Deo gratias reddebat. Tintinnabula quippe personabant undique, arbores quoque quamplurimi scandebant, ut ipsum saltem videre possent.

77. At ubi Mediolano propinquavimus, totam pene urbem obviam habuimus; matronas, nobiles et ignobiles, cereos innumerabiles deferentes; infantes et senes, omnesque Deo laudem dantes; etiam ipsos, quos in vita sua habuit æmulos, scilicet clericos, invenimus paratos non officium cantantes mortuorum, sed (ut decebat) Martyrum. Et sic in sancto die Ascensionis (54) Domini posuimus illum in medio ecclesie S. Ambrosii. Tunc nobilis Herlembaldus in loco eminenti progressus, hæc omnibus audientibus est locutus : Videtis, inquit, dilectissimi, quantum valet fides, quam inter nos per decem annos docuit B. Arialdus. Certe, ut videtis, ipsa eum servavit defunctum incolumem in profundo Laci, inter innumerabiles immanesque pisces, per decem menses. Hæc autem coram vobis ipsum per decem hos dies æstivos conservet, videlicet usque ad sanctum diem Pentecosten, quatenus de longinquo

(50) « Arcem Trevali » nominari a Landulfo, jam vidimus.

(51) Media circiter via inter Aronam, et fauces lacus, in fluminis modum se denuo coarctantis.

(52) Landulfus junior, « ad Olivam » legatos directos, ait.

(53) Addit idem : « Tandem cunctis expectantibus sacrum corpus per Ticinum ad littus dejectum

est : » tacet autem de navi : sed fieri potest ut ad usque lacus fauces navigio devectum corpus, ejectum in ripam sit ab iis quibus commissum erat. non audientibus illis expectare quemquam, cui ipsum traderent.

(54) Cum anno illo 1067 Pascha celebratum sit 8 Aprilis, Ascensio facta 17 Maii, et Pentecoste, de quo mox 27 ejusdem.

et proximo sexus diversæ ætatis uterque huc venire, A et nostram fidem, nostrorumque impietatem æmulo-
rum evidenter possit contemplari. Clamabant
tunc, nobis audientibus, ad illum dæmonia, dicen-
tia : Quid contra nos latras? Non potes tantum latrare
ut te non faciamus interimere, sicut tuum fecimus
socium, et ut pingues et iniqui episcopi, abbates et
presbyteri non sint nostri.

78. In his quidem diebus ibidem undique venie-
bat maxima multitudo, plurima munera offerens
corpori sancto, quibus ad eum intuendum fas erat
per dies; per noctes vero clericorum, monachorum-
que veniebat maxima multitudo, easque pervigiles
ducebat psallendo. In una autem harum noctium,
timens valde ne forte ad opprobrium Christi ser-
vorumque ipsius ibi per æstivum tempus diu per-
manens feteret, assumpto lumine, paucis admodum
vigilantibus, ad ipsum accessi, et reperto foramine,
quod ejus germanus ipsi sub ascella fecerat, ut
sciret qualiter illius haberentur interiora, interius
prospexi; et ecce, ejus exta ut nix erant candida;
iæcur vero æreum habebat colorem. Quæ cum intro-
missis duobus digitis tetigissem et confricasset,
eosque retractos naribus apposissem, testor verita-
tatem, quæ Deus est, tantam talemque odoris frag-
rantiam ex ipsis digitis emanare sensi, qualem
quantumve nunquam me alibi sensisse reminiscor.
Et sicut mea conscientia tunc testabatur, et nunc
testatur, si ipsi digiti gladii bis acuti acumen hæ-
buissent, nares absque vulnere nullo modo evade-
rent, quia odoris suavitas tam erat delectabilis ut
nares valentiores essent ad odoriferos digitos intra-
se attrahendum quam brachii virtus ad retrahendum;
nam quamplures dies, ut diu delectarer tanto
odore, eo ab omni custodivi liquore.

79. Congregata igitur est iterum, in die sancto
Pentecostes, tanta virorum ac mulierum diversæ
ætatis multitudo de proximo et longinquo ut nun-
quam se tantam vidisse etiam senes dicerent; et
sic cum magna gloria laudeque ineffabili, ad mona-
sterium delatus est S. Celsi. Ibi in locum mirabi-
liter aptum traditus est sepulturæ, siquidem ex
una parte habet ecclesiam, in qua S. Celsi venera-
bile nunc adoratur corpus; ex altera vero eccle-
siam (55), ubi quondam (ut fertur) diu sanctus
perlatuit Nazarius. Exhinc quippe ibi a multis fide-
libus adoratur et colitur, ab infidelibus autem, nec
Christus universorum Dominus, nec Arialdus ipsius
famulus.

80. Decem igitur annos beatus Levita et martyr
Arialdus duxit, pro Christi lege viriliter certando;
decem membra eidem post hæc per manus obtulit

(55) « Parvam » hanc vocat Landulfus, dictam-
que ait, « ecclesiam S. Nazarii in campo. »

(56) Annos incompletos sumi, et « Herlembal-
dum » cæsum esse anno 1075, infra docebo.

(57) « Quarto » legendum censet Puricellus;
agnoscit tamen etiam in altera Vita et alibi legi
« quinto; » quod retinendum supra docui. Idem ait
esse qui teneant 29 Junii mortuum sanctum, sed

iniquorum, octo, cum occideretur; decem vero men-
ses in profundo lacu incolumis jacuit : decem autem
milliaria illum nobis proximiorum lacus projecit,
quam acceperit. Per dies etiam decem æstivos ipsum
in ecclesiam S. Ambrosii, videntibus cunctis, Chri-
stus conservavit, eique post hæc decimo anno (56)
Herlembaldum fidelem socium associavit) ut veraci-
ter credo) in regno cælorum, peremptum scilicet
per eorumdem manus iniquorum. In quo decimo
anno hæc scripta sunt, ad laudem Christi ejusque
famuli Arialdi. Passus ergo est beatus Levita et
martyr Christi Arialdus quinto (57) Kalendas Junii,
anno ab Incarnatione Domini millesimo sexagesimo
sexto, præsidente sedi apostolicæ secundo papa
Alexandro, regnante Domino nostro Jesu Christo
cum Patre et Spiritu sancto, per omnia sæcula sæ-
culorum. Amen.

CAPUT IX.

*Appendix litterarum auctoris ad Syrum, priorem
scriptorem; et hujus ad illum, cum quibusdam
miraculis.*

81. SYRO, venerando et fideli sacerdoti, ANDREAS.

Legente me olim ea, quæ cum socio Herimbart-
to (58) de venerabili Arialdo scripsisti, reperi vos
multa præterisse quæ dici oportet. Unde factum est
ut, jubente beatæ memoriæ Rodulpho Patre (59),
cujus anima jam cum Christo gaudet, multa tam de
his quæ omisistis quam quæ dixistis, exprimere
conatus sim; quæ ad te mittens, obsecro per chari-
tatem, ut diligenter inspicias, et, si vera sunt, testi-
monium feras. Nam sicut ipsum habui, ut hæc fa-
cerem, præceptorem, sic te habere volo, ut vera
sint, assertorem, quatenus si jure pro inculto ser-
mone ejus putredinis et vermis qui composuit con-
ternitur, pro reverentia duorum sanctorum sacer-
dotum, unius præcipientis, alterius asserentis, susci-
piatur. Tu enim tanto tempore ejus esse frater
familiaris meruisti, ut pene quid de eo dixerim
proprio intuitu inspiceres; imo, quia sacerdos es,
mentiri non vales, ideoque digne justeque te elegi
fore testem hujus rei.

82. PRESBYTER SYRUS, ANDRÆ Christi famulo.

Miror, charissime, quod de illis requiras rebus
unum testem (60), quam testari possunt non solum
multa millia fidelium, sed etiam infidelium. Et si
nullius superesset alius qui harum rerum existere
posset testis idoneus, quis tam vecors inveniretur,
qui diceret te scripsisse falsa? Si sciret te ideo
reliquisse sæculum, ut non solum a verbis vacares
mendacibus, sed etiam ab otiosis, præsertim cum
non civilia monasteria et dissoluta petisti, sed famo-
sum et celebre Vallisumbrosæ cænobium, itinere

merito prævalet auctoritas utriusque Vitæ.

(58) Credibile est hunc quoque fuisse monachum
Vallumbrosanum, nec non ipsummet Syrum.

(59) Ad Acta B. Andræ, 10 Martii, dixi Rodul-
phum obiisse an. 1076, 12 Novembris.

(60) Imo et unicus socius assumptus, ad fugam
ab urbe ineundam paulo ante mortem.

dierum quinque a naturali solo semotum? Porro de obitu ejus clam peracto quis te certior existit, qui pro hoc mortis periculo ter te dedisti? Etenim semel utcumque incaptus evasisti, alia vero vice quia dicebatur quod in Travallia arce (61) inexpugnabili occulte detineretur, ejus desiderio accensus, longo itinere confecto, multis montibus transactis, te ante ejusdem potestas obtulisti. In quam, quia inspicere ausus, quis esses cognitus, ideoque captus atque in altissimam ejusdem turrem deductus, per foramen cum funibus in ipsius es depositus profundum, quod magis videbatur esse sepulcrum quam habitaculum. Nam lectuli fulcrum erat cœnum, capitale saxum. Nec enim ibi erat, unde digestio occultaretur, nec desuper tectum a quo pluvia pelleretur. Ibi quippe præ nimio horrore vultus tuus et stomachus sic elanguit et emarcuit ut cibum per funes tibi dimissum gustare minime posses: ideoque nocte media te subtraxere, et sic semivivum dimisere. Altera autem vice lacum transfretasti, iterum cogitus et captus, donec te pretio non emisti, evadere nullo modo potuisti. Quæ cum ita sint, quis tam crudelis erit et durus ut tuis sermonibus existat incredulus?

83. Verumtamen, licet multum læter super cuncta quæ dixisti, quia sunt vera et ædificationi utilia, tamen valde doleo, quia omisisti præcipua, tibi que notissima, et cur hoc feceris sic admiror, ut velim ex his aliquantula coram te prodere, et quare dimiseris addiscere. Ante quippe quam introisset Mediolanum ad prædicandum, publice ad Varisensem plebem clericorum multitudinem convocavit, eisque, sub quibus essent erroribus indicavit, et, ut ab eis recederent, benigne admonuit. Qui ejus verba sprevere, dicentes: Nobis ideo hæc loqueris, quia in eruditos cognoscis; cæterum, si doctor haberi vis credibilis, vade, et in urbe hæc loqui noli timere. Quod si agere ausus fueris, quæ dicis, credenda comprobabis. Et tunc urbem ingressus, et populum, sicut tu dixisti, est allocutus. In ipso etiam exordio suæ prædicationis, tandiu, cum aliquantis fidelibus, per venerabilia loca, sanctorum flagitans suffragia, nudis incessit pedibus, donec sic intumescerent ut super eos nullo modo consistere posset.

84. Duo denique sapientissimi clerici, audita ejus fama, de longinquis regionibus ad eum venire, ut cognoscerent quomodo ipse scientia polleret. Quorum unus ei se in altercatione obtulit, et a mane usque ad horam fere nonam, altero penitus silente, utcumque restitit, et tunc sic est devictus ut nec quid insolubile objicere, nec posset objecta exsolvere. Alium vero, quia nimis eruditum reperit, die eodem devincere non potuit, sed in altero prostravit. Quos, licet devictos, quia valde doctos invenit, multum dilexit, eisque omnem benigne humanitatem impendit, et sic tandem abire permisit. Accidit

etiam ut semel transiret per plateam quamdam, juxta domum pontificalem sitam; aliquantos autem viros, quos ibi reperit, admonere cœpit. Erant enim tunc Guido et ordinarii, multique alii clerici, in eadem domo pariter congregati. Quod cum audissent, sapientiosem omnibus elegere, eumque ad ipsum direxere, quatenus ei resisteret, et quæ dicebat fore vana diceret. Nam in paucis sic protinus verbis conclusus est ut retro turpiter rediret velociter. Quem cum sui interrogassent quid egisset, ait: Scitote, aut ipsum non esse hominem, aut alterum fore qui ab ejus loquitur ore. Hæc omnia, quamvis non interfuisti, Bonovicino (62) narrante, pleniter didicisti.

85. Illum præterea famosissimum zelum, quo hæreticum quemdam ab altari repulit, cur non dixisti? Timuisti forsitan ne in eo aliqui scandalizarentur. Scito, charissime, quia dicta factaque Arialdi, imo et Christi, incredulis et perversis plena scandalis, piis vero fomenta sunt ardoris et lucis. Ea igitur istis pandamus, de illis vero Salvatorem dicere audiamus: «Sinite, inquit, eos; quia cæci sunt, et duces cæcorum (Matth. xv, 14).» Transeunte ergo per majorem ecclesiam cum fratribus Arialdo Christi famulo, audivit quod in eadem hora quidam adulter et Simoniacus ad quoddam ipsius basilicæ altare accesserat, ut se simularet ibi canere missam: Eamus, inquit, illuc. Ad quem cum pervenisset, ait: Cum enim tu sis talis quali ecclesiæ valvæ patere minime deberent, cur sanctum altare præsumis pollutus contingere, et illa mysteria agere quæ solummodo innocuis et castis sunt commissa, te fingere? Aufer te hinc quantocius, putride. Qui cum inde se non amoveret, vir Dei manum ad planetam misit, eamque ab ejus tergo extraxit, et ipsum ab altari expulit; erant enim tunc in circuitu ejusdem ecclesiæ, causa negotiandi, tam civiles viri quam suburbani pariter congregati. Qui exiit et per forum querimoniam fecit. Commoto itaque populo, dimissisque negotiis, ac fustibus elevatis, per ostia irruunt, ut ipsum quærant et perimant. Ipse vero sciens quæ ventura erant, non fugerat, sed gradum ascenderat, ibique populum exspectabat. Videntes ergo eum in gradu stantem, sacraque manu innuentem, omnes deponabant fustes, et se ad audiendum parabant, super ipsos innitentes: facto denique silentio magno, prædicationem sic mellifluam composuit ut corda, quæ fuerant commota et conturbata per falsi verba sacerdotis, operante et instigante adversario, sedarentur et dulcorarentur per verba veri Christi famuli, operante et flante Spiritu sancto; et ora, quæ intrando vesane proclamaverant: Moriatur, moriatur; exeundo dicebant orando: Faciat te Christus per multa tempora vivere, qui huic loco te pro nostra salute est dignatus dirigere.

(61) Jam dixi, arcem Aronensem videri.

(62) Et hic et in prologo, per idiotismum Italicum, Bonvisino scribitur

86. Quis etiam laicorum, suam in conjugio habens consanguineam, audebat ecclesiam ingredi, in qua morabatur Arialdus, famulus Christi? nam tales ex ea personas pro hoc pepulit ut non solum fecisset, sed etiam æstimasse, obstupendum sit. Monachos autem, consortium Simoniacorum abbatum falsorumque fratrum fugientes, benigne suscipiebat; sed nunquid eorum aliquis in ejus præsentia erat ausus vacare? quatenus aut non legeret, vel non oraret, aut aliquid non ageret: nam si interdum in ejus vacarent absentia, sic pavide, illum sentientes venire, ad prædicta recurrebant opera; quemadmodum solent in scholis pueri vacantes ad lectionem recurrere, magistrum sentientes venire. Quis etiam, dum prædicaret, in eodem loco mutire audebat? nam qualiscunque persona esset, illico audiebat; Sive tu tacebis, sive ego, quia scriptum est: « Nolite mittere margaritas vestras ante porcos (*Matth.* vii, 6). » Sed licet tam severus esset contra delinquentes, quis mitior erat in suscipiendo pœnitentes? Cum enim viri, qui dicebantur presbyteri, in adulterio deprehenderentur, et a facie populi persequentis locus eis tutus minime pateret alibi, ad ipsum confugiebant. Quos si pure confessos cerneret, protinus eos in omnibus omnino locis, excepto altaris officio, suos faciebat participes, nec deinceps apparebat quisquam, qui dicere contra eos præsumeret quidquam. Dei vero Parasceve, in cubiculo clauso, nudus confitebatur coram cæteris fratribus, quidquid a cunabulis deliquerat, et pro culpa unaquaque se faciebat verberari acerrime. Nemo enim id facere cogebatur invitus; sed permittebatur, si quisquam hoc agere vellet spontaneus. Hæc quia tibi sunt nota, et ædificationi utilia, cur omisisti? obsecro, ne sileas, sed mihi super hoc nimis admiranti prodas.

87. ANDREAS SYRO.

Æstimas, venerande Syre, æstimas me dixisse quidquid me contigerit de B. Arialdo scisse? Audi adhuc, qualia tria prætermisi, ut ex his intelligas me multa alia evidenter de eo cognovisse, et scienter omisisse. Perrexerat enim aliquando invitatus ad ecclesiam Cumanæ civitatis, ut pacificaret dissidentes clericos ipsius urbis; erat quippe tunc tempus quadragesimale. Cumque ad unum altare convenissemus, ut officium vespertinale persolveremus, unum quid (non recordor modo, utrum fuisset de antiphonis vel responsoriis) sic elapsus est ab om-

niuni memoria, ut penitus inveniri nequiverit. Salubri igitur consilio reperto, signum salutare sibi in fronte impressit, juxta altare se prostravit, rem perditam a Domino petiit; quam sic protinus invenit ac si in loco, quo posuit occultum, id quod ptebatur, haberetur descriptum.

88. Aliud vero signum factum est, dum illum, ex aqua laci projectum, ad urbem duceremus. Erat enim in quodam vico quidam rusticus, per multa tempora morbo paralysi dissolutus, qui cum audisset quod Christi martyr per viam duceretur, fidem habens firmam, in eandem fecit se viam ferri, ibique dimitti. Transeunte itaque turba, quæ fere-trum præcedebat, martyrem infirmus exspectabat. Ad quem cum pervenissent qui ipsum portabant, ab infirmo eodem obnixè rogati perstiterunt, eumque coram ipso deposuere. Et (nescio utrum ex solo visu an tactu) sanitati sic est protinus redditus ut, qui vix aliorum manibus deferri valebat, statim suis firmiter incederet plantis. Nam ego tunc aderam inter subsequentem turbam; sed cum audissem hoc, fortiter firmavi gressum, ut veniens ante fere-trum virum inspicerem firmiter incedentem, Deumque laudantem.

89. Tertium vero, quod narro miraculum, non quidem egomet vidi, sed, quadam persona valde fideli narrante, didici. Erant aliquanti viri ad portam Ticiniensem simul congregati: cœperunt itaque confabulationem habere tam de Arialdo Christi famulo quam de his qui ejus venerandum adorabant sepulcrum. Tum unus, superbo malignoque spiritu afflatus, tale execrandum protulit verbum: Majus, inquit, desiderium est mihi super ipsum mingere quam illum adorare. Quem tam sævus internorum viscerum illico dolor apprehendit ut neque quiescere neque mingere ei licuerit, donec, nimio dolore cogente, pariterque cohortatione virbrum consiliante, munus ad B. Arialdi sepulcrum obtulerit, ibique adoraverit; et sic pristinam sospitatem adeptus est humiliatus quam juste amiserat superbus. Si autem bona omnia, quæ de eo noverim, scribere vellem, prius dies et charta deficeret quam sermo. Verum quia tanta de eo scripta sunt, in quibus satis potest dignosci quis vel unde fuerit, quidve docuerit, vel quid pro Christo perpessus sit, metam ponamus, Deumque trinum et unum benedicamus; cui sit honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen.

ANALECTA DE S. HERLEMBALDO

Ex antiquis chronologis apud Puricellum.

CAPUT PRIMUM.

Pacem ægre constitutam turbat Guido, Gothofredo Simoniaci pro se substituto; contra hunc Mediolanenses educit Herlembaldus.

1. Desinente hic Andrea, Landulfus Junior unum

adhuc addit: « De Arialdi, » inquit, « morte doluit papa Alexander; unde anno sequenti, scilicet millesimo sexagesimo septimo, cum idem papa iret ad synodum, quam Mantuæ celebravit, Mediolanum venit, multaque fecit statuta de statu Mediolanensia